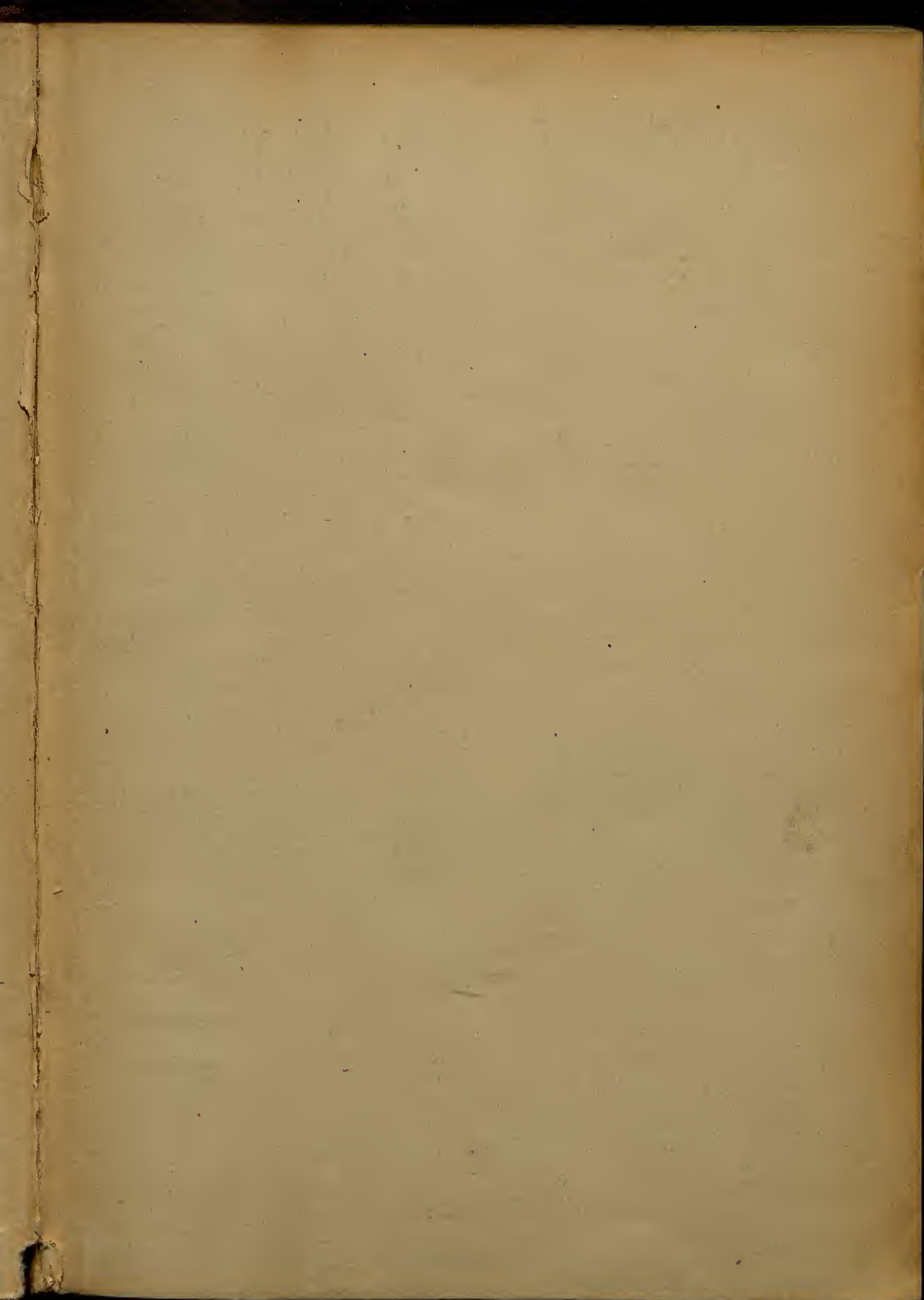
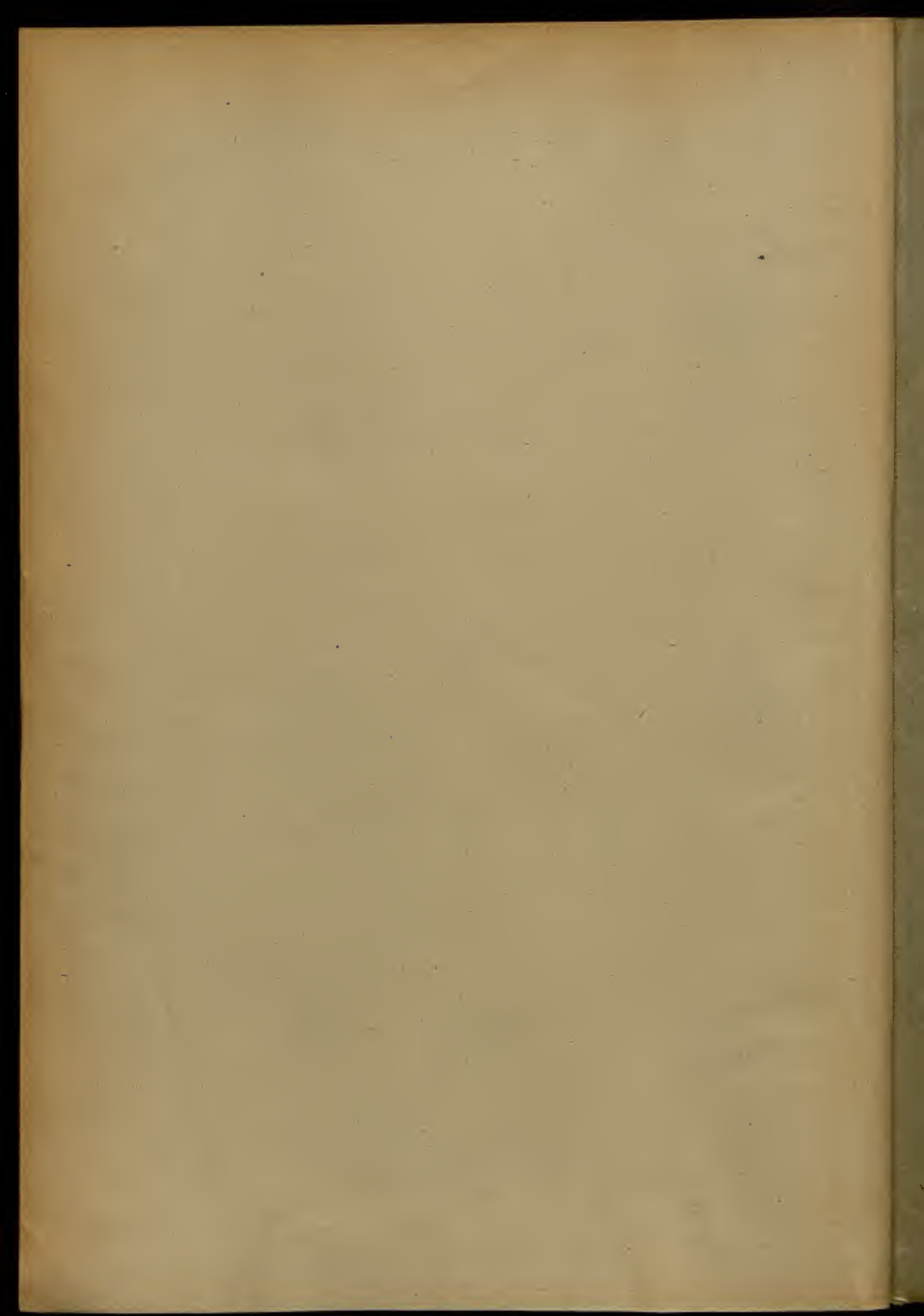

ՄԵՐԵԼԵԱՆ

ՄԱՍԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԵՐԹ
ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐԱՐԱԿԱՆ
37րդ ՏԱՐԻ
1907
1 ՅՈՒՆԿԱՐ ԹԻՒ 1
ԽՄԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ
Մ. ՄԱՍԿԱՆԻԱՆ ՈՐԴԻ
ԻԶՄԻՐ
MAKINAGALIAN GAS Company

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲ.	Նոր Շրջան	3
Բ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ	Աղամին Անեծֆը	7
Յ. ԴԱԶԱՆՃԵԱՆ	Թըքահայ Գրակ. 1806 ին	11
ԹԵՈՂԻԿ	Գինով	14
Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ	Հպարտութիւն	18
ԹԼԿԱՏԻՆՑԻՆ	Ձեր Խելքին չի Պառկիր	19
Ե. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ	Խորհուրդ Խորհողին	23
ՉԻՖԹԷ-ՍԱՐԱՖ	Աբբա Տըլարիւրի Վէպը	24
Մ. ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ	Պատկերներ	27
Վ. ՄԱՍԵՀԵԱՆ	Նամակներ	29
Յ. ԱԼՓԻԱՐ	Բուրքերու Ստորոտէն	32
Հ. Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ	Սուտը	36
ԹՂԹ. Կ. ՊՕԼՍՈՅ	Պօլսոյ Կեանքը	43
	Լրաքաղ	48

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ

Կ. ՊՕԼՍՈՅ ձէջ Արեւելեան Մարտիի ներկայացուցիչ կարգած ենք նոր շրջանէն սկսեալ «ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԵՆԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆՑԱԿԻ» տնօրէնութիւնը (ՄէհմէՏ փաշա խան թիւ 12)։ Ուստի թերթիս բաժանորդըրուիլ, անոր ձէջ ծանուցումներ տալու փափաքողը, ինչպէս նաեւ մեր Գրատան զիրքերէն գնել ուզողները պէտք է զիմեն յիշեալ գրատեսնակը, որ պիտի զբաղի մեր թերթի և զիրքերու բաժանորդագրական գործերով և վաճառումով։ Իսկ ձեռքէ թերթն գնել փափաքողը ըստ առաջնոյն պէտք է զիմեն ձեռք ԱՐԻՍ ՖԻՆՃԱՆՃԵԱՆԻ (Պապ-Ալի Ճիհուզ յողու փողոց քիւ 26)։

ԳՐԱՏՈՒՆՍ ՍՏԱՅԱԾ Է

ԹԵՈՂԻԿԻ

ԱՄԵՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

1907

Վ. և Հ. Տէր-Ներսէսեան տպարանէն լոյս տեսած մօքուր զեղարուեստական ճաշակով մը պատրաստուած։

ԹԵՈՂԻԿԻ տարեցոյցէն կարձէ որ ամեն մարդ ունենայ հաս մը։ Ամեն սեփի և ամեն հառակի մատչելի միակ տարեցոյցն է

ԱՄԵՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

ԳԻՆ 10 ԼՐԵ.

1901 ՆՈՒՐՈՒԱԾ Մ. ՄԱՍՈՒՐԵԱՆԻ ՅԵՇԱՏԱԿԻՆ 1907

ՎԵՐԵՆԵԱՆ

Pulmonol

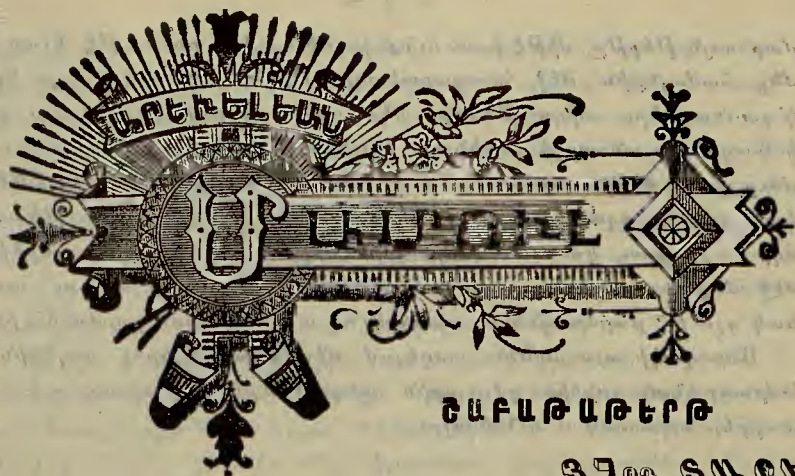
ԶԱՐԱԹԵՐԱ
ԱԶԳԱՅԻՆ
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐԱՐԱԿԱՆ

ՅԵՐՈՒ ՏԱՐԻ
1907

ԽՄԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ
Մ. ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ
ԻԶՄԻՐ

MAISON HALLAN & SONS

ԵՐԵՎԱՆԻ

ՅԳՐԴ ՏԱՐԾ

1 ՅՈՒՆՎԱՐ 1907

ԹԻԻ 1

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ այս առաջին թիւով կ'մտնէ իր երեսուն եւ եօթերորդ տարին:

Իրիւն. ամսաթերթ (1871-1893), կիսամսեայ թերթ (1894-1902) եւ չարաթաթերթ 1903 է ի վերո իր բարոյական ու նիւթական համեաւ կարողութիւններուն ներած աստիճանին չափ աշխատած է գոհացնել իր ընթերցողներն եւ օգտակար ըլլալ այն հաւարակութեան որո՞ւ մէջ ծնած է եւ որո՞ւ շնորհիւ կանգուն կ'մնայ այսօրն երկար տարիներէ ի վեր:

Մեզի չիյնար ըսել թէ Արեւ. Մամուլ կրցած է իր վրայ դրուած ակնկալութիւններն իրագործել, մեզի չյարմարիր բացատրել թէ իր ողբացեալ Հիմնադիր-Տնօրէնն եւ իր յաջորդը ի՞նչ աստիճան յաջողած են իրենց գործին մէջ եւ անյուսալի ու աներեւակայելի խոչընդոտներ զլած տապալած, թշնամութիւններ անգոսնած, արհամարհած եւ միշտ բարձր բռնելու ջանացած են Արեւելեան Մամուլն որ այսօր մի միակ թերթն է տաճկանայոցս որ առանց գոյն, ձեւ, սկզբունք ու դէմք փոխելու կրցած է աննկուն մնալ, կրցած է յարատեւել, կրցած է անընդհատ լոյս տեսնել 36 երկար տարիներէ ի վեր, շնորհիւ մեր լուսամբտ եւ արդարասէր Վեհապետին:

Եւ երբ կ'մտածենք թէ այսօրն երկար տարիներէ ի վեր ահալին զոհողութիւններ պէտք եղած են կանգուն պահելու համար:

մար սոյն թերթը, միթէ իրաւունք չունի՞նք երբ ըսենք թէ փշոտ է մեր համայնքին մէջ հրապարակադրութիւնը որ սակայ զգուելի կ'դասնայ երբ տխրութեամբ ականատես ըլլալ կ'պարտաւոր խմբողի մը անհարկի մեքենայութիւններու: Բայց միւս կողմէ ա. մուր բազուկներ, անձնուէր սրտեր եւ անշահախնդիր բարեկամներ կան բարեբաղդաբար, որոնք իրենց բարոյական քաջալերութեամբ ոգի ու սիրտ կուտան խմբողին, իրեն յատկապէս զործին մէջ անվնաս քալելու, առանց կարեւորութիւն տալու աջ ու անհասկ զլուխ բարձրացնելու. չանճրկող տղրուկներու շարժումներն:

Անցողակի այս ամենն օտոյելով միայն պատկերել ուղեղինք խմբագրական զործին զփութարին հանգամանքները, առանց ուր է սրտերը նուազապէս մ'ունենալու:

* * *

Չօրտի ծանրանանք այս անցողակի տեսութեան մէջ վարչական, կրօնական ու գրական սահող տարիին վրայ, որը օրին ամէն բան զրուեցաւ ու հրատարակուեցաւ, կրկնութիւն մը օրտի ըլլայ անց վրայ կրկին անկողնադառնալու աշխատութիւնը:

Իր վրայ, արդէն յայտնի է, ամենէ չտո խօսեցնել տուաւ կրօնական դասակարգը, անսպասելի նիւթ հայթայթելով ականջ դնելով իր մասին ի նուազ եւ աննպաստ հրատարակումներուն: Տաւալի է իրաւի որ մեր կրօնական տարրը կազմէ ի կող կ'քալէ ժամանակիս ողոյն եւ ընթացքին հետ բազմաաբար եւ անթի կուտայ այնպիսի բուռն վիճաբանութիւններու որոնք ալ աւելի կ'զայթակղեցնեն մաքրը եւ բոլորովին վարկարեկ կ'ընեն իրենց պատիւը նոյն իսկ ռամիկ դասակարգի առջեւ:

Միշտ եւ անընդհատ կրօնական խնդիր մ'է հրապարակը զբաղեցնողը կամ նոյն իսկ կրօնական մը, օրինակ՝ Նրուստղէմի հաշուական խնդիրը, նոյն վանքին անկերպարան ու խառնակ վիճակը, կեդրոնի եւ Սիսի կաթողիկոսութեան մէջ միշտ արծարծուելու համար կամէտ իրաւասութեան խնդիրը, Աղթամարի կաթողիկոսութեան խեղճ կացութիւնը, դաւառական առաջնորդներու անհատնում խընդիրներն, Արմաշի վանքին աննպատակ ու անգոյն շարունակութիւնը, ըմբոստացող կրօնականներու դէմ լսուած անվերջանալի գանգաւանքը եւ, եւ:

Վարդապետն չէ մեր կրօնական գործերու վիճակը, ինչպէս կ'երեւի, սահող տարիին մէջ շատ զլսողեցանք անոնցմով, որոց վրայ եկան բարդութիւն նաեւ այլեւայլ քահանաները ամուսնացնելու խնդիրը եւ ամուսնական կարգ մը հարցեր, որոնք չպիտի կրնան որոշ գոյն մ'ստանալ, որքան ժամանակ որ մեր կրօնական վերին Իշխանութիւնը չըմբռնէ թէ առանց որոշ կանոնադրի, օրէնքի

չկրնար իրաւունք ստանալ, չկրնար հասարակութեան վստահութիւնը գրաւել, չկրնար իր ամէն արձակած պատգամներուն առջեւ գլուխները ծռած տեսնել:

Ճաւալի է որ մեր Ս. Հայրերը հաւատաքննական դարերու մէջ չեն ծնած, ուր հրաշքներ պիտի կրնային գործել իրենց պինդ գլուխներով, հրամայական եղանակներով եւ առանց օրէնքի դատաստաններով: Իսեղճ ժողովուրդ որ իր կրօնականներէն կ'սպասէ իր սրտի անունըը ու հոգւոյ անդորրութիւնը, մինչդեռ անոնք զայն հիմնովին խախտելու, խանդարելու կամ քանդելու կ'շնանն:

Եւ երբ կ'մտածենք թէ քիչ չառ ուսեալ, կրթեալ, բանիմաց եւ հսկայի եկեղեցականներ ունինք, որոց գլուխը կ'գտնուի Յորման հոտի Պատրիարքի նման կարող եկեղեցական մը, չենք կրնար ու եւ է կերպով մեկնել վիճակը մեր կրօնական գործոց ընթացքին, որ զբաղղաբար զէպի անկում կ'դիմէ հսկայաքայլ:

* * *

Երուսաղէմի վանքին վիճակը միշտ նոյն անկերպարան պատուանդանին վրայ կ'մնայ: Եթեպէս կ'յուսացուէր որ Դեռոնգ Վրդպի մեկնումով ամեն բան պիտի խաղաղէր հոն եւ վանականները իրենց խելքը գլուխը ժողովելով իրարու ձեռք պիտի կարկառէին իբրեւ մէկ սրտ ու հոգի եւ պիտի աշխատէին վանքին եկեմտական վիճակը բարւոքելու, կանոնաւորելու եւ զեղծումները ու զեղծանոցները դադրեցնելու ու վտարելու: Բայց ընդհակառակը այսպէս չեղաւ, յոյսերը չիրականացան, փափաքները զոհացում չգտան եւ թերեւս նախորդէն աւելի յոռեգոյն դարձած է վանքը, առանց կարգի ու կանոնի, գործիքն ու քմահաճոյքը ըլլալով առաւօտ ամենէ կանուխ արթնցող վանականին:

Որո՞ւնն է յանցանքը սակայն, դարձեալ մեր կեդր. Վարչական Մարմիններուն, որոնք կարեւորները կ'թողուն անկարեւորներու հետեւէն հետապնդելու համար: Կամ այն է որ կ'ախորժին այսպէս պղտոր ջուրերով չըջապատուելու եւ կամ այն է որ անկարող են ու եւ է դարման մը տանելու: Եթէ այս վերջին պարագան է ուղիղը, ինչո՞ւ չիստատովանին, ինչո՞ւ համարձակօրէն իրենց անկարողութիւնը չբացատրեն այն հասարակութեան, որու դարաւոր իրաւունքները, սեպականութիւնները մատակարարելու եւ զանոնք բարգաւաճ վիճակի մը մէջ դնելու բարձր պաշտօնին կոչուած են:

Բայց Երուսաղէմի խնդրէն աւելի կարեւոր կ'նկատեն անշուշտ, Սիսի Ս. Կաթողիկոսին՝ եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնը չճանչնալու, չընդունելու, Կորին Վրդպի սլաութ սահմանելու՝ որովհետեւ չէ կարգացրեր եկեղեցւոյ մէջ Վերգ երգոցի նման գլուխ-գործոց մը, — եւ այս ու ասոնց նման ճղճիմութիւններով զբաղիլ, զա-

նոյնք խնդրոյ նիւթ ընել, իրենց օրակարգի ամենէ առաջին տեղը տալով կ'կարծեն միթէ պաշտպանած ըլլալ հայ եկեղեցւոյ օրէնքները, կանոնները, աւանդութիւնները, փոքր միջոցներ, աննշան պարագաներ որոնք, ինչպէս ըսինք, անգամ մ'ալ ակնհերեւ կ'բացատրեն մեր Կեդր. Վարչական մեքենային անգորութիւնը, անձեռնհասութիւնը:

* * *

Սրտի աթոռին իրաւասութեան տակ գտնուող խել մը վիճակներու, թեմերու եւ գիւղերու խեղճ վիճակը, այս էջերուն մէջ էր որ հրատարակեցինք՝ Ս. Կաթողիկոսի ո՛չ թէ բարոյական այլ նիւթական նպաստներու անհրաժեշտ պէտք ունենալը ակնհերեւ կ'երեւի, ինչ կ'խորհի արդիօք Կեդր. Վարչութիւնը. Նկատողութեան տաւած է միթէ թէ Սրտի մէջ եպիսկոպոս ձեռնադրուածները ճանչնալու կամ չճանչնալու պարագայէն շատ աւելի կարեւոր է այս խնդիրը: Եթէ Սրտի Ս. Կաթողիկոսը չյաջողի իր ընդարձակ վիճակներուն պիտոյց գոհացում տալու եւ իր վրայ գրուած մեծ մեծ յոյսերը չարդարացնէ, միթէ՞ պիտի կրնանք ըսել թէ անկարող մ'եղած է ինք եւ անարժան մը իրեն վստահուած գործին համար. երբէ՞ք, նախ պէտք է հայթայթել միջոցները եւ ապա դատաստանն ընել, եթէ Ս. Կաթողիկոսը պէտք ունեցած ձեռնադրութիւնը գտնէ, եւ դարձեալ չյաջողի, այն ժամանակ պիտի կրնանք ըսել եւ վճռել անոր հեղինակութեան աննշանութիւնը եւ անոր կարողութեան վրայ կասկածիլ, հակառակ պարագային ո եւ է վճիռ մ'արձակել կանխահաս պիտի ըլլայ եւ ապաժամ:

Բայց այս ամենն երկրորդական խնդիրներ կ'դառնան իրաւասութեան խնդրոյն առջեւ որ միշտ խրատուիլակ մը դարձած է Պօլսոյ եւ Սրտի Աթոռներուն միջեւ:

Ե՞րբ պիտի մէկգլի ընենք արդիօք հինը, անցեալ աւանդականը եւ ներկային վրայ չափենք ու կշռենք ամեն գործ ու խնդիր. է՛հ, ալ ձանձրացած է ընթերցողը լսելու, թէ անցեալի մէջ այսպէս, եւ աւանդականին մէջ այնպէս կ'ըլլար, միթէ անցեալին եւ աւանդականին մէջ է ներկայ մարդկութիւնը, եւ անո՞վ է որ կ'սնանի, կ'չնչէ, կ'ուռէ, կ'քնակի, կ'ապրի:

Եթէ իրարու խօսք չպիտի կրնային հասկնալ Կեդրոնն ու Սրտ, ինչ հարկ կար Կաթողիկոսական ընտրութիւն ընելու, միթէ այդ Աթոռը պարզ Պատրիարքութիւն մ'ընել լաւագոյն չէ՞ր, որպէս զի Կեդրոնը իրաւասութեան խնդիր մը չունենար յուզելու, բայց հոս դարձեալ աւանդականն է որ կ'ցցուի, աւանց նկատի առնելու այդ աւանդականին բնոյթն ու պարագաները — փոյթ չէ եթէ իրարու խօսք չեն հասկնար երկու հոգեւոր իշխանութիւններ եւ ապահովապէս հասկնալիք ալ չունին բնաւ:

* * *

Միւս կողմէ կեդրոնական նորոնոր ժողովները գովելի գործունէութիւն մը ցոյց կուտան եւ իրենց պաշտօնին ու գործին փութումը կերելին:

Ազգ. Ս. Փրկչեան հիւանդանոցը հետզհետէ փափաքուած կտուարելութեան հասցնելու համար հոգաբարձութեան ճիշդը՝ այժմ զրոյսով նուիրած անձերէ եւ հասարակութենէ՝ կ'իրադրօնին եւ զեւ վերջեւ նորանոր շէնքերու եւ մասնուրի բոցումն ու օժումն կատարուեցաւ, ինչպէս հրատարակեցինք Ա. Մամուլի մէջ: Մայրաքաղաքի մեր հասարակութեան համար կարեւորագոյնն է Ազգ. հիւանդանոցը որ մասնաւոր գուրգուրանքի առարկայ դարձած է, ապա կուգան Գալֆսեան որբանոցը, Բերայի արհեստանոցը եւ ամենէ վերջ կ'հասնի կրթական յարկերու հոգաւորութիւնը բայց այս ախտը միայն մայրաքաղաքներին չէ, այլ ամբողջ ազգինն է, միշտ հիւանդանոցն, անկեղանոցը ու յիմարանոցն են որ ամենէ առաջին տեղը գրաւած են, յետոյ կուգան վարժարանները, այնպէս կ'կարծենք թէ հիւանդանոցն է որ կ'չինուի վարժարանը եւ ո'չ թէ վարժարանն է որ կ'ենէ հիւանդանոցը իր յարակից մասերով: Առանց վարժարանի, եւ հասեալպէս ուսման, կրթութեան, եւ անով կեանքի մէջ յաղոցութեան՝ հիւանդանոց մը չլինուիր, մատակարարուիր ու բարգաւաճիր, բայց ո՞վ պիտի ուզէր հասկնալ այս շատ պարզ ու տարրական սկզբունքը:

Գանդաններ միշտ լսելի են մեր ամեն կարգի եւ ամեն կողմի կրթական հաստատութեանց մասին, դժբաղդաբար այդ զանգատներն ըմբռնող տարրերն են որ կը պակսին մեր մէջ:

Եւ այս այսպէս պիտի շարունակուի միշտ որքան ժամանակ որ ժամանակիս ընթացքին համապատասխան միօրինակ կրթական ծրագիր մը չպիտի կրնանք ունենալ, որ մէն մի միջավայրի հանգամանքներուն վրայ թեթեւ վերհաւմներով ընթանայ, մայրաքաղաքի վարժարանէն սկսեալ մինչեւ յետին գիւղի դպրոցն:

Միջոցները, անհատները եւ կարողութիւնները չեն որ կ'պակսին այսպիսի կարեւոր գործ մը ի գլուխ հանելու համար, այլ կամքը, որ միշտ եւ ամեն պարագայի տակ փափուստ տուած է մեր կրօն, եւ կրթական վարիչ մարմիններէն:

* * *

Վերջապէս միեթորսկան մեծ բան մը չենք տեսներ, ժամանաւոր յիշատակութեան մ'արժանի, մեր համայնքի կրօնական եւ ազգ. գործոց ընթացքին մէջ, բայց քանի որ մեր պակասութիւնները մատնանիչ ընելու ծանր ու փափուկ պաշտօնը կ'վիճակուի հրապարակադրութեան, մեր պարտականութիւնը ինչպէս ցարդ նոյնպէս

եւ նոր շրջանին մէջ անթերի կատարելու մտադրութեամբ եւ յոյսով, կ'մտնենք ասա նոր տարիին մէջ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ խմբագրութիւնը մեծաշահագ ունեւորներ չղենի ընկիւք եւ ոչ ալ մեծ մեծ խոստումներով իր ընթերցողները չլացնելու ոչ սկզբունքն եւ ոչ սովորութիւնը: Իր ուղղութիւնը պարզ է եւ մատչելի, իր ընթերցողները շատ լաւ կ'ճանչնան զայն:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ իր մնայուն, կանոնաւոր եւ պատահական աշխատակիցներու անուններն եւս մի աւ մի շարիւ աւելորդ կ'նկատէ: Երոշմեալեւ անոնք ամենքն ալ ծանօթ են իր բաժանորդներուն եւ ընթերցողներուն:

Միայն պարտականութիւն մը կ'համարի նոր տարւոյ առթիւ իր շնորհակալութիւնները հրապարակաւ ուղղել իր բոլոր աշխատակիցներուն մօտաւոր կամ հեռաւոր եւ իր շնորհաւորութիւնները ներկայել ինչպէս իր աշխատակիցներուն նոյնպէս եւ իր բոլոր ընթերցողներուն: Մեծ Գործակալներուն եւ մօտաւոր ու հեռաւոր բարեկամներուն եւ Արեւելեան Մամուլի համակիրներուն:

ԱՊԱՄԻՆ ԱՆԷՄԷԸ

«Գրախոսէն դ'ար» — կը մտնէր վիրաւոր,
Հպարտն Աստուած ու չէր հաւատար տէրքուն,

Երբ նախաճաղը՝ կը նետուէր ցնձալին,
Եւային ձեռքը տեղւած:

Գեղի աշխարհ:

Մինչեւ այն օր ինքը Տէրն էր բացարձակ
Նիւրիս, Ոյժին, եւ իր շուրջ:

Հլու, տնիստ տնեցեբք կը տեսնէր:

— Լեռներ հսկայ՝ որ ծովին մէջ կ'իյնային
Իրմ: Վախցած — Դրուիւններ ու բոյներ:

Որ երկիւղով Իրեն գծած ծիրին մէջ

Կը դառնային Ու հիւս:

Դեռ երկրւան էր ձեռակերտ այդ հիւս:

Ծիծաղով մը ամբարիշտ,

Եղեմ — դրախտը կը հեգնէր:

«Էս եմ Որ Էն» կը մտնէր վիրաւոր,

Հպարտն Աստուած, ու չէր հաւատար տնեցին:

Երբ նորաշող երանութեամբն արբշխ:

Սիրով՝ գինով Մարդը՝ նախան լոյսերուն,

«Էս եմ Որ Էն» կը մարտար ու կ'երբար:

«Ի՞նչ եմ տէր, բնութիւնը ու Գեղը,

Է՛մըս գիշերն ու ժշակից սողիներ:

«Այլ երջանի՛կ եմ բիր անգամ, Բանի որ
«Ո՛հրը ունիմ ինծի ընկեր անբաժան».

* * *

Տիեզերքի մարմինները՝ ներշնչո՛ւմ
Այս ընդվզող հիւլէէն,
Արարչին դէմ սկսան զուխ վերցունել,
Ասուպներն նախ ամառուրիւնը բողիմ,
Աւելի մօտ եկան, մարդուն համակիր,
Զարնըւեցան մրնոյրտին եւ ըսին.
«Վաչրկեան մը շողն՝ մութ յախտեա՛նը կ'արժէ»:
Մոյրտակներն՝ դանդաղացիկն գնացքին,
Լուսաւորներն անգամ սիրտ առած
Յաւերժական իրենց ծիրէն զուրս ելան,
Դրախտին փակ դրան առջեւ, զոր հրեղէն
Ուրն հրեշտակին կը պահէր,
Ադամ զուարթ ու ծիծաղկոտ, առաջին
Իր բունակը կը շինէր:
«Ճակարի քրտինք» ձմեռնոյի ցաւ, ՝ անէծքներն
Աստուածային՝ կը շնշտէին աւելի
Երջանկութիւնն նախամարդուն,
Կաշէն, Արեւ, նոր նուազներ աւելցան,
Որո՞նց եկան միանալ
Ուխտակներն ու զեղծանիկներն Եղեմին,
Ուրբ երգերու բուրաստունէն ձանձրացած:

* * *

Նիւրն օրէնքին ներքեւ ընկնած անգամ մ'ալ
Եկաւ Աստուած, իր հպումէն տիեզրի
Անաստա տարրերն՝ վազա՛ծ էին հեւ ի հեւ
Իրենց ծիրին: Դրախտին դռները բացաւ
Ու նիշա իր դէմ՝
Ընտանիքի երջանկութիւնը տեսաւ,
Հախանձեցաւ . . . — Ներէ՛ ինձ մեծոյ Անձանօր,
Երէ՛ դարեր ետքը կ'զգամ քէ մէկ օր
Յաւերժական մեհուքեանց մէջ Գո՛ւն անգամ,
Հախանձեցար հէ՛ մարդէն: —
Ու մահուան սեւ հրեշտակն այդ բոյնը դրկեց,
Արեւ ինկաւ եղբայրասպան հարուածէն,
Իր եղնիկի աչկն Եղեմին սեւեռած:

Իրիկունը Ադամ եկաւ երգելէն,
Տարօրինակ՝ Ո՛հ արձագանգ մ'իր ձայնին,
Արդեօք օ՛հր, Չէ՛: Վասա՛հ էր քէ Խան
Երկրորդ անգամ չէր խաբուեր:
«Կաշէն, Արեւ» խնդա՛ց ինքնին: «Թեքեա
Ինձ աչկասպուռ կը խաղան»:
Հովը կ'ուռնար, Հատն հեռուն

Գրախօսին անշուք մէկ լուսանցէն
կարծեց տեսնել գոյգ մ'աչեր,
Տամուկ նայուածք մը զգշումի:—
Աստուած գինքը կը դիտէր:

Ու հոն, ծառին տակ, տեսաւ
Իր Աբելը, արիւններով քարաւուն:
Անձայն՝ Մայրն ալ որ շուար,
Շուարմուր կը դողդոջէր անխօսուկ:
«Աբել, հոգիս», ու զաւկին
Ճակատն առաւ ծունկիին վրայ,
Ինչպէս անցեալ օրերուն մէջ մտնկութեան,
«Աբել, հոգիս», Պաղ, սառած
Ճակատը վար գլորեցաւ ծունկերէն:
Հովը կ'ոռնար: Ափսո՛ս, հօրը օրտի կոչն,
Անորձագտ'նգ կը մնար:
Խիղի՜ր կ'ըսէր Ադամին,
Կուրծքին ներքեւ վատ ու վախկոտ շեշտերով
— «Ըմբոստ մ'ըլլար, խոնարհէ,
«Աստուծոյ կամէն օրհնեալ բլլայ ըսէ դուն:»—

Այսամ գունատ ոտնուժով մը խելայեղ
Բռունցքը սեղմ, ուղղած աչք լուռ դրախտին,
Եւ գերդ առ իւծն Երովպիոյ, որ կորիւնն
Իր ոտներուն բով կը տեսնէ ոգեւար,
«Աստուած, մանչեց, անարդար:
«Չիպտո՛ր ընկնիմ, չեմ ընկնիր:
«Կ'անիծեմ բեզ արդարութեանդ անունով,
«Գուն Անհունն ես, ես՝ հիւլէն,
«Կ'անիծեմ բեզ օրէնքներուդ անունով
«Գուն ալ ողբաս ինծի պէս:
«Բու Միածին զաւակդ ալ օր մը մեռնի,
«Աչքիդ առջեւ ու չերկարես ձեռքդ իրեն,
«Ամայանա՛յ դրախտըդ ու Գուն խելայեղ
«Չի կտրենաս արտասուել . . .
«Աբել, հոգիս . . .

* * *

Աստուած սարսուռ: Սուգեցաւ հա ինք իր մէջ,
Յիշեց զալս Գեթսեմանին, Գողգոթան,
Կարմրած նակտով իր Որտկան Գառնուկին
Օրօրոցին մօտեցաւ:
Յիտու Մանուկ կը ննջէր դեռ յայտագեղ —
«Ոչ, չե՛մ կրնար» մըմնջեց,
«Բաժանումին տուալ՝ Ե՛ս իսկ չեմ կրնար . . .
Ու Մանուկին նակտին վրայ դրոշմեց
Համբոյրն Յոյսի, Միացումի, Յարութեան . . .

ԹՐԲԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1906ԻՆ

(Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն)

Առաջին անգամ 1903ին էր որ սկսանք փորձել տարեկան տեսու-
թիւններ մը գրելու մեր գրականութեան վրայ եւ անկէ ի վեր ա-
մէն տարի լրագրութեան մէջ ակնառուս կըլլանք տարօրինակ
երեւոյթներու որոնք մեզի համար բարացուցական ուշադրաւ հան-
գամանքներ կը ներկայացնեն եւ որոնց կ'արժէ քիչ մը անդրա-
դառնալ այս անգամ

Անոնք որ մեր օրուան լրագրութեան անընդհատ հետեւողներն
են, թերեւս կը յիշեն թէ մեր առաջին տարեկան տեսութիւնը ի՞նչ
ահաղին աղմուկի եւ վիճաբանութեան դուռ բացաւ, մանաւանդ այն
ժամանակուան երկու գրական շարաթաթերթերուն, Մաւիթի եւ
Ծաղիկի խմբագրութիւններու միջեւ, վիճաբանութիւն մը որ ամիս-
ներով տեւելէ յետոյ վերջ գտաւ անհաճոյ պայմաններու տակ, փո-
խադարձ նախատինքներու ժխտի մը մէջ։ Խնդիրն այն էր որ մեր
այդ առաջին գրական տեսութիւնը հրատարակող թերթը ինք իր
կողմէ, զօ՛ւտ անձնական նկատումներով, կարգ մը անուններ յապա-
ւած եւ քանի մը անուններ տլ աւելցուցած էր բնագրին մէջ, եւ
ինք այդ փոփոխութիւնները կը ջանար արդարացին, խմբագրական
կարծեցեալ իրաւունքի մը կրթնելով, մինչդեռ այդ յապաւումնե-
րուն ամէնէն աւելի առարկայ եղող թերթի մը խմբագրական մար-
մինը կը բողոքէր եղած զեղծումին դէմ «գրողին իրաւունքը»
պաշտպանելով։ Իսկ քանի մը գրողներ ալ իրենց անունին եւ յոգ-
ուածներուն մասին մեր գրական տեսութեան մէջ որեւէ յիշատա-
կութիւն չերեւալուն համար սրտնեղած՝ — իր թէ ամէն երկու
տող բան գրող անպատճառ պարտէր յիշատակութեան մը արժու-
նանալ — գրական անորակելի համեմատութեամբ մը զիս՝ ու գրական
տեսութիւնս կը խճճէին աւելի կամ նուազ անպատշաճ լեզուով,
թէեւ կը գտնուէին ուրիշներ ալ որ գնահատելով եղած աշխատու-
թիւնը, կը քաջալերէին զիս որպէսզի յաջորդ տարիներու համար
ալ շարունակեմ գրել այդպիսի տարեկան տեսութիւններ։

Այս վերջիններու խորհուրդին հետեւելով մինք շարունակեցինք
մեր տարեկան տեսութիւնները ու թէպէտ եւ մեր յաջորդ տարիներու
գրական տեսութիւնները անփոփոխ հրատարակուեցան, բայց կրկին
պակաս չեղան դժգոհներ։ Հակառակ անոր որ մենք այս տեսու-
թիւնները կը հրատարակէինք գրեթէ իբրեւ գրական տեղեկա-
տուութիւններ եւ հետեւաբար կը յիշատակէինք այնպիսի աշխա-
տութիւններ ալ որոնք լոկ քանակութիւններ կը ներկայացնեն եւ

զրեթէ զուրկ են ներքին գրական արժէքէ, հակառակ այս ամէնուն, կ'ըսեմ, կրկին գոնուեցան ա'յնպիսի խմբագրութիւններ կամ զը-
լոդներ որոնք օրուան գրականութեան մէջ ունեցած իրենց մեծ
ղերը մոռացութեան տուած կամ իրենց փափաքածին չափ չնշտած
չըլլալու համար խոփոռէին ինծի դէմ . . . Վերջապէս ուրիշներ
ալ, թերեւս իրենց յատուկ մի ոքեւէ նկատուով դժգոհութեան
պատճառներունենալով, կարծես տեսակ մը կուրութեան մատնուած,
զիս կ'ամբաստանէին այնպիսի թերութիւններու համար զոր չու-
նիմ. Օրինակի համար՝ Մասիսի խմբագրատեղը անցեալ տարուան
գրական տեսութիւնները ամէնը մէկ ջուրով կը լուար, անոր հա-
մար որ թաշանհանի հակալքօլական մրցումը եւ Եէլքէնճեանի ու
տանաւորի գրաւար թարգմանութիւնները անոնց մէջ «երկտող յի-
շատակութեան մը իսկ չեն արժանացեր» եղեր (Մասիս, 1906, թիւ
1, էջ 8 — 9)։ Թո՛ղ որ ատոնք եթէ չյիշուէին ալ՝ մեծ կորուստ մը
չէինք ունենար, բայց Մասիսի խմբագրութեան չեմ գիտեր ինչպէ՞ս
աչքէն վրիպած էր անցեալ տարուան իմ գրական տեսութեան մէջ
հակալքօլական մրցման առիթով գրուածներու մասին իմ ըրած
յիշատակութիւնս իբրեւ մաս գիտական գրականութեան, Գալով Տ.
Եէլքէնճեանի պարագային, այս շատ յարկելի գրադէտին գրաւար
թարգմանութիւններուն մասին ես խօսած էի 1903ի գրական տե-
սութեան մէջ։ Այդ տարին գրաւարի շուրջ շահեկան վէճ մը կը
դառնար, ոսկեղարեան եւ ոչ- ոսկեղարեան գրաւարներու խնդիրը,
եւ այդ վէճին հետեւանքով ոսկեղարեան եւ ոչ- ոսկեղարեան գը-
րաւարներով թարգմանութիւններ փորձուեցան ո՛չ միայն Եէլքէնճե-
անի՝ այլ մեր ուրիշ գրաւարագէտներուն կողմէ եւս։ Այն ատեն-
ուան համար շահեկան նորութիւն մը կրնար համարուիլ պատահածը
եւ տեսակ մը գրական մրցումի կերպարանքն առած ըլլալով՝ կար-
ժէր յիշուիլ իբրեւ գրական դէպք մը. բայց եթէ անկէ վերջ Եէլ-
քէնճեան էֆ. շարունակեց իր գրաւար թարգմանութիւնները, տա-
րին քանի մը քերթուած հայացնելով, չէի կարծեր որ ա'լ յիշատա-
կելի հանգամանք մը ունենային անոնք Եէլքէնճեան էֆ. չեմ
կարծեր որ ինք իսկ սպասէր այս տեսակ յիշատակութիւններու
բայց Եէլքէնճեան էֆ.ի արժանիքը միայն իր գրաւարագիտութեան
եւ իր գրչի բեղմնաւորութիւնը միայն իր գրաւար թարգմանու-
թիւններուն մէջ չէ որ կը սահմանափակուի։ Իր այս տարի հրա-
տարակած քննադատական զրուածքները լայնութիւն մը եղան
մեզի համար իր տաղանդին եւ ապահովաւար շա՛տ աւելի կարծես
իւր թարգմանութիւններէն։ Պէտք է ընդունիլ թէ հակառակ այն
քանի մը չափազանցութիւններուն զօր ըրած Ներշնչաւորի քննա-
դատութեան մէջ ինչպստ անոր հեղինակին, իր վերջին գրուածքները
ցոյց տուին թէ Եէլքէնճեան զարդացած մտքի տէր մէկն է եւ գը-
րականութենէ հասկցող այնչափ՝ որչափ չեն ամէն օր գրիչ չարժող

մեր կարգ մը հրապարակագիրները:

Մեր գրական տեսութիւններու շուրջ եղած խմբման քննարու ա-
մէնէն թարմ օրինակն ալ տալու համար յիշենք Երուանդ էֆ. Տ.
Անդրէասեանի մէկ անցողակի ակնարկութիւնը դեռ քանի մը օր ա-
ռաջուան Մանգրումեի մէջ: Տ. Անդրէասեան էֆ. կը գրէ (Մանգրումե
թիւ 1660). «Լրագրութեան անմիջական շրջանակէն դուրս ապրող
գրագէտ դասակարգը քիթին չի տանիր արդի լրագրութիւնը . . . Այս
լուսկէին իսկ կերեւակայեմ որ այժմէն կը պատրաստուի Արտ. Յա-
րութիւնեան հին գրական տարին պատմելու ատեն նոր Փիլիպեան
մը արձակելու արդի լրագրութեան դէմ Բիւզանդիոնի մէջ, եւ
Գաղանձեան — թէեւ աւելի մեղմ ոճով — Արեւ. Մամուլի մէջ:
Քննադատութեան դուրսը շալկած՝ պիտի ոլորին, պիտի ծամծմեն
խոշոր խոշոր բռուի արհամարհելու համար լրագրութիւնը, իբրեւ
գրականապէս անկեալ ցոյց տալով դայն, սկսեալ 1906 Յունվար
1էն 1907 Յնվ. 1, թէեւ այդ շրջանին մէջ լրագրութիւնը դեղիցիկ
գործեր արտադրեց, լուսագոյն յօդուածներ տպեց, ծանօթացուցեալ
Բայց արդեօք ստոյգ է որ Արտ. Յարութիւնեան եւ ես արհամար-
հած ըլլամք արդի լրագրութիւնը: Իրաւ Արտ. Յարութիւնեան գը-
րական ճախճախուսներու, դորտի կրկնութիւններու խօսքն ըրաւ, քայց
Տ. Անդրէասեան իրաւունք չունէր ատկէ առնուելու եւ անտեղի
պայքար մը մղելու: Յարութիւնեանի դէմ, զի վերջապէս ո՞վ կրնայ
պնդել թէ արդի լրագրութեան մէջ ամէն ինչ վարդապոյն կրնի ա-
նայ եւ անոր աղւոր կողմերուն քով չկան նաեւ տգեղ կրեւոյթներ,
գրական ինկամութիւններ, Արտ. Յարութիւնեանի որակումներուն
արժանի: Գալով ինծի՝ եթէ Տ. Անդրէասեան էֆ. յանձն առնէ մեր
անցեալ գրական տեսութիւնները աչքէ անցընելու ձանձրոյթը, պի-
տի տեսնէ թէ ես արդի լրագրութեան գործը պէտք եղածէն աւելի
չեշտելով մասնանիչ ըրած եմ: Զորօրինակ՝ ես ըսած եմ թէ մեր
լրագրութեան մէջ ամէն տեսակ նիւթի կը մշակուին, թէ մեր օր-
ուան գրականութեան լուսագոյն մասը զիրքերէն աւելի՝ լրագիրնե-
րուն մէջ կարելի է գտնել եւ մասնաւորապէս օրաթերթերու վրայ
խօսելով՝ թէ անոնք օրաթերթի մը ծրագրին սահմանը անցնելով՝
կը հրատարակեն բանասիրական, քննադատական, գրական ու գի-
տական ուսումնասիրութիւններու պէս լուրջ նիւթեր որոնց մը
չակուի մը աւելի հանդէսներու կը պատկանի քան թէ օրաթերթերու,
թէ հետեւաբար մեր օրաթերթերը աստիճանով մը կը լեցնեն հան-
դէսներու թերին եւ:

Ինչպէս կերելի՝ մենք արդի լրագրութեան դէմ որեւէ անիրա-
ւութիւն ըրած չենք, ո՛չ ալ զայն արհամարհած, եւ Տ. Անդրէասե-
ան պարզապէս սխալ հասկցողութիւնով մը մեզի դէմ կ'ելլէ:
Մենք այսօր ալ պնդողներէն ենք թէ արդի թրքահայ օրագրութիւ-
նը մասնաւոր իր պարտքէն աւելին կրնէ, հանդէսներու դործն ալ

ինք կատարելով եւ ըստ իս՝ այս է պատճառը որ օրագրութիւնը մեր մէջ հանդէսը զրեթէ մեծացեալ եւ որեւէ զրական, գիտական հանդէս չի կրնար կոր յարատեւութիւն ունենալ: Բայց այս ամէնուն հետ մէկտեղ չենք կրնար սքողել թէ արդի լրագրութիւնը յոռի կողմեր ալ ունի, թէ շատ անգամ անոր մէջ անարժէքութիւններ ու տափալութիւններ տեղ կը գտնեն, թէ անոր միջոցաւ յաճախ ճշմարտութիւններ կսքողուին, ոչնչութիւններ կը տարփողուին, արժանիքներ կուրացուին, նախապաշարունակներ կը փառաբանուին եւ անձնական հաշիւներէ շարժեալ գծուծ պայքարներութաւորներ կը պարզուին: Ռոտով Սամիկեան (Տօմիսո)՝ թրքահայ լրագրութեան վրայ վերջերս Մամրեանի հրատարակած ուսումնասիրութեան առիթով Արեւելի մէջ հրատարակած յօդուածի մը մէջ արդի լրագրութեան բուն վերքին վրայ դրած էր մատը: Մենք եւս այդ վերքին գոյութիւնը հաստատելով լրագրութիւնը արհամարհած չենք ըլլար, ո՛չ ալ անոր գնահատելի կողմերը ուրացած:

Հաւանականաբար մեր այս անգամ փորձելիք գրական տեսութիւնն ալ պիտի յարուցանէ մեզի դէմ քննադատներ, խճճողներ, բայց մենք չյուզուելով, պիտի շարունակենք մեր գործը եւ զոհ պիտ'ըլլանք՝ եթէ ուրիշներ մեզմէ լաւագոյնն ընեն, պատկերացնելու համար, յատկանշական գիծերու մէջ, տարեկան շրջանները այն համեստ գրականութեան՝ զոր կընենք թրքահայերս մեր յառաջդիմասէր Վեհապետին եւ Օսմ. բարեխնամ Կառավարութեան հովանաւորութեան տակ:

(Շարունակութիւնը յաջորդիւ)

ՅՈՎՀ. ԳԱԶԱՆՅԱՆ

Գ Ի Ն Ո Ւ Ն

Եղբորս՝ Տր. ՍԱՄՈՒԷԼ ԽԱՆԻՆ

Մենէ քանի մը փողոց հեռու էր տունը՝ ուր այցելել կ'երթայի ան իրիկուն, ճաշէս վերջ, ձմեռ գիշերի յատուկ տաղաւակս փանելու համար: Մտադամօտ, կ'երկիր, չէն շող ընտանիք մը անոնք մեծէն մինչեւ փոքրը, որոնց յարկէն ներս կարծես երբեք ոտք չէին դրած Վիշտն ու Կարօտը — կեանքի այդ զոյգ մը սեւերես այցելուները:

Մենեակէն ներս յոնալուս, ընտանիքին դուարթ ընդունելութենէն առաջ՝ իս զիմաւորողը կ'ըլլայ յորդ ջերմութիւն մը որ գրաւած էր ամբողջ առջը ատ քառակուսի կուփիկ առանձնոցին, եւ որ կուգայ համբուրել դուրսի ցուրտէն ընդարմացած զիմաղձութիւնս՝ մղըտացունող շոյանքով մը:

Պօսակցութիւնը մէկ առանցքի շուրջ կը դառնայ գրէթէ՝ կաղանդի մերձեցումին առիթով՝ տունի իրենց պատրաստութիւնն ունի նախատօնակը սարքելու մարմաջն ունէին բոլորն ալ։ Պղինձէ աւանդական կրակարանը իր լայնանիստ խարիսխով, եւ սկուտեղի իր տափ շուրթերով կ'ամպիրոնանար սենեակին մէջտեղ։ լամբարը՝ քիչ մ'անդին՝ վարդակի ջնարակ մը կը քսէր անոր հանգուցնելուն ու կանթերուն, մինչ թաղոցները ունելիին սրունքներովը քիթ քիթի կանգնած՝ խարոյկի դէպ մը կը ձեւացունէին մոխիրներուն վերեւ, ուրկէ կածկծուքի վէժք մը կը ցայտէր ատեն ատեն ձգրտալով՝ ասուլիսը կ'ընդհատուէր պահ մը եւ ակնարկները դէպի կայծերու ատ փոթորիկը կը սեւեռուէին։ Ու խօսուրուտութիւնն ուրէ՛ն ծայր կուտար։

— Նայէ՛ որ — կ'ըսէր տանտիրուհին իր ամուսինին. — առնելիք ցորենդ աճեկուն ըլլայ, անուշապուրնիս անցած տարուա՛նը կը դառնայ ետքէն։

— Տղա՛ք, — կը կցէի ես՝ շուրջիս պզտիկներուն դառնալով, — ջնացէք որ խորանի պէս շիտկուած ըլլայ կաղանդի սեղաննիդ, սանկ ոտք ոտք, վրան աշտանակներ, գոյնզգոյն մոմեր, պտուղ, պողպաման, քովի ի վեր ալ կաղանդի ծառը՝ զոր կրնաք հայթայթել զմտացի պարտէզէն դափնիի ճիւղ մը կտրելով։

Դէմքեր ուրախութեամբ կը ճառագայթեն իսկոյն. շրթունքէս կախուողի դերք մը ունին իրենք, երբ մէջերնուն կրտսերը.

— Հապա ծառին վրա՞յ . . . , կ'աւելցունէ անձկագին։

— Ոստիկներուն տակերէն կախելու էք ոսկեզօծ ընկոյզներ, պուպրիկներ, խաղալիքներ, ճարտնական պզտիկ լապտերներ . . .

— Մամա՛, մամա՛, ես ի՞նչ տանիմ պիտի օրիորդիս, — կը ձայնէր անդին պզտիկ աղջիկներն, յուսալով անշուշտ մեծիակ գուժար մը կորդել ծնողքին քսակէն, ընկերուհիներուն ընծայարեւութեան մէջ ունեւորի փառասիրութիւն մը փայլեցնելու համար։

— Եե՛չը ձգենք՝ զան նայինք, — խօսք կ'առնէր նորէն մայրիկը, — կը մտաւանք կոր որ Արուսեակս իր նշանածին ի՞նչ տար նէ վայրում պիտի առնէր։

Շուկայի տատանքէն պարտասուն, հայրը կը մնար մտախոհ բազմոցին անկիւնը, գիշերնոցին քղանցքը վար վար բերելով ու գլանիկին ծուխերուն մէջէն մտովի սուզուելով պահանջներու այս ստուար չարքին մէջ՝ որ կը շեղջուէր հետզհետե՛ւ՝ տնեցիներէն անցնիւրին բաղձանքովը, եւ որ՝ իր սակաւապէտ մարդու պիւտճէն կուգար ճնշել. մինչ առնակոյսը վարանոտ ու վեհերոտ՝ բայց իսկապէս երջանիկ, նոյն պահուն դէպի մայրը կը հակէր յուշիկ, կրկին յիշեցնելու անոր՝ իր երկնած նուէրը զոր օրերս՛վ փափայեք եւ օրօրեր էր անշուշտ իր տարփավառ երեւակայութիւնը, իւրաքանչիւրը այսպէս իր խոհանքին ու փափաքներուն զգալը կը շղթա-

յէր, եւ ընդհանուր ոգեւորութիւն մը կար՝ Ամսնորը ամէն կերպով ցնծուն տօնելու համար:

Դուրսը, գիշերին մէջ սակայն, յայտնի էր թէ ձմեռուան օդը երթալով անաւոր երեւոյթ մը կ'ստանար: Ատեն ատեն, հովի յորձանք մը ներս քաշուած պատուհաններուն մէջ պտուտքնելով՝ ապակիները իրենց չըջանալիներէն կը զզրդէր, ջանալով ասեղի ծակէ մը իսկ մուտք գործել ու վարագոյրները սարսռացունել: Ամէնքս կրակարանին շուրջ բոլորուած ենք, ու տիկինը ակիշ մը լեցուն կըրակ փութացած է պարպել՝ մոխիրի խաւ պատող թաղոցներուն վրայ:

Գիշերը կ'առաջանայ խօսքերու փաթոյթն ալ անընդհատ քակուելէն՝ սպառելու վրայ է ալ: Քովէս յօրանջում մըն է ակամայ կ'սկսի ձայնաւոր տեսակէն. ու չսպասելով որ Քունը շարունակէ թեւածել կոպերու շուրջ՝ ես «ղիշեր բարի»ս զրած եմ արդէն:

... Մութին մէջն եմ հիմակ եւ հովերուն գիրկը: Հո՛ւ, հո՛ւ, ու... կատաղի յանկերգն է զոր մօնչէ Հիւսիս՝ իր աղիքներուն խորքէն: Մանրամաղ թացութիւններ կը նետուին դէմքս, փչումներէն հաւածական, իսկ լապտերս իր վտիտ մոմին հետ անաբեկ՝ մարելու անձուկովը կը տաղտապի: Քսան քայլ առած եմ թէ ոչ, եւ առաջին փողոցը ան ի՛նչ դարձած, յանկարծ, բռա՛ֆֆ... երկրպագութիւն մըն է կուտամ ամբողջ անձնիքովս՝ տղմուտ սալարակին:

Մարեր ինկեր եմ: Բայց ո՛չ սահիլ կար գործին մէջ եւ ոչ ալ որեւէ բանի բաղխում, աղէ՛կ Ֆիտքս է ասիկա: Գիտակցութիւնս կորուսեր եմ, ու կը մնամ այդպէս երեսի վրայ մեռօրէն երկնցած: Անհնար է սահմանել թէ ո՛րչափ ատեն մնացի հոն զետնամած. կը յիշեմ սակայն թէ սթափուիս կը պարտէի ցեխին ու քարերուն պաղութեան: Կ'զգայի թէ աչքերս — հակառակ բաց պահելուս — մթաղներ էին, թուիս ամպ մը կը ծածանէր դեռ անոնց առջեւ, եւ ականջներս անձնատուր էին եղեր անա՛նկ բռնոն, անա՛նկ անլուր խժլտութիւն մը որ... Երեւակայեցէք մե՛ծ դարձնող մը, դուռները, լուսամուտները փակ. ներսէն միլիոնաւոր մուրճեր սալերը դիւային արագութեամբ մը անխնայ ձեծելո՛ւ մը վրայ. — եթէ երբեք բուական է այս կերպ աղմուկ մը բաղդատութեան դնել ականջներուս ա՛յդ դռնչիւնին հետ:

Ուժասպառ, քամուած բան մը կայ վրաս: Կ'ուզեմ կոչ մը ընել դնդերներուս մէջ մնացող ոյժերուս, եւ գերմարդկային ճիգով մըն է որ կը ծառացունեմ հասակս, ու զեղեւելով, գողդոջելով՝ գէպի մօտակայ տախտակորմը կը քաշկռտեմ իրանիս քուրջութիւնը՝ թիկունքս անոր տալու համար: Ամպը կը խաղայ տակաւին՝ սոսկում մէս պաղած բիւրերուս առջեւ, ու տարտամօրէն՝ հասու կ'ըլլամ թէ վայրկեանէ վայրկեան դէպի Մահ, մե՛ծ պարսպը կը դիմեմ զահանդելի՛ շտապով մը:

Ի՞նչ եղայ, ի՞նչ եղաւ Աստուած իմ: Խելքի պտո՞յտ մը, մաղձա-
յին յո՞յդ մը յանկարծական . . . : Կ'իմանամ նորէն խուլ ժխորը
լսելիքներուս խորէն, եւ կապարի ծանրութիւն մը գանկիս
տակ . . . : Բա՛յլ մը առնելու հրաման չիկայ, մօմէ, լաթէ խրտուի-
լակ մըն եմ կարծես՝ տախտակորմին կռթնցուած: Հէ՛ք պզտիկ
լապտերո՞՛ մատէս կախ՝ կ'երերակայ՝ իր ապակիներուն փսորառութիւն
ու մէջի մօմին գլխիվայր չըջումին հետ: Ա՛խ, եթէ կարելի ըլլա՛ր
մէջ մը առ'ւն նետել ինքզինքս . . . : Բայց ինչո՞ւ չի քալէի, դի-
նովի պէս ինչո՞ւ մնայի հոն: Օ՛ն ուրեմն, կարկինս կը բանամ, ու
մութին մէջ, աչք աչքի չի տեսնուող գիշերին մէջ, շխմանքնե-
րուն եւ ամայի մայթիւրուն վրայէն քայլափոխ մը կը փորձեմ, տա-
տամստ, անասող, հեւ ի հեւ: Խելքս կ'սկսի դառնալ վերստին,
ականդիքս կը մթննայ եւ հատնումի պէս բան մը կ'ալեկլկի ներ-
սիդիս . . . : Կ'երեւայ թէ ա՛ս է եղեր անէացումը, կեանքին չիթ
առ չիթ հոսումը մարմինէն դուրս: Է՛հ, պէտք էր ոգորի՛լ գոնէ
մահուան դէմ, զգալ անոր սառնաստոյգ անցքը երակներէս ներս եւ
թօթվընիլ, մաքառիլ, ընդունե՛լ պակուցիչ վտանգը՝ որուն ցան-
ցին մէջ պարուրուած, կը շարունակէր տռայաթիլ տակաւին՝ իմ կե-
դակարձ ասողչութիւնս: Ակռաներս սեղմած, վերջին ճիգ մ'ալ
կ'ընեմ քայլերուս երազութիւն տալու համար: Բայց մէկը կարծես
կը զգեսնէ զիս դարձեալ ու ցիխերուն վրայ կրկին՝ կ'ընկողմանիմ
տախտապար . . . : Ծունկերուս ցաւը մէկ դիէն, քարերուն բաղ-
խող արմուկիս խցատուքը միւս կողմէն՝ օտքի կ'ելլամ, եւ այլեւս
ճարահատ՝ որոշում կուտամ զտնուած տեղիս մէկ անկիւնը կկզե-
լու, կծիկ դառնալու: առանց անկումներէս առթուող տառապան-
քի փշուռ համար հուսկ յետին շունչս: Վայրը ուր նստեր եմ, կ'ե-
րեւայ թէ տունի մը շէմքն է եղեր, վասն զի մարմինս վրան փլած
պահուն՝ գլըդիւն մը կը լսեմ ետեւէս: ուռնակներու զոյգ թօթ-
վըտուքին հետ: Ամէնէն խերովը ձայնելն է կը խորհիմ, օգնութիւն
հայցել: Ափսո՛ս, ձայնս կը կերկերի կոկորդիս խորը եւ փոխանակ
պօսուքի՝ մեղմ հծծիւն մըն է որ կը քակուի շուրթերէս դուրս:

— Իմտա՛տ, իմտա՛տ . . . տա՛տ . . .

Տագնապալից կողերս կը լքաքտուին իսկոյն բարդ բարդ ալիք-
ներուն մէջ խօլ քամիին, ու ես կը մնամ շէմքին վրայ անյարբր,
անապաւէն, ծեծ ուտող սինլքորի մը պէս տքալէն, հաղիւ կարո-
ղանալով տաքատիս տղմաթաթաւ: Կողոփոցները չփել՝ մզրոտուքը
մեղմելու դիտումով:

— Գինով մըն է, գինով մը . . .

Ներսէն այս խօսքն է որ կը կրկնուի անտարբերի կամ վախցու-
ղի մակոտ ձայնով մը, եւ հասցէիս ուղղուող այս ժպիւր հայհոյան-
քը աս հեղու կը թուի ի՛սկապէս սթափեցունել զիս: Ու ժողվելով
չիջանուտ արիւթիւնս՝ մնացորդ ոյժերուս հետ, ահաղին հակը

մինակը շալկած պահուն ծնրադիր յոտին կանգնող բեռնակիրի մը
կերպարանքով կը ցցուիմ վեր, իմ գայթ ի գայթ երթս սկսելու, եւ
նորէն չի լսելո՛ւ համար մարդկային անտարբերութեան այդ աղա-
ղակը, այդ նախատի՛նքը սոսկալի,

— Գինով մըն է, գինով մը : . .

. . . Որոշ չեմ յիշեր թէ ի՞նչ հրաշքով տուն նետուած էի վեր-
ջապէս, միայն, երբ աչքերս կը բանամ՝ անարիւս վերեւ բժիշկը կը
տեսնեմ որ կը յայտարարէ թէ անօրինակ քթուի ալդեցուծեամբ
կէս մը շնչահեղձ՝ մազապուր փրկուած մըն էի ստոյգ մահէ մը: Ան
առե՛ն է որ կ'անդրադառնամ պղնձէ խոշոր կրակարանին՝ իր խո-
շո՛ր ալ թաղոցներուն հետ, որոնց ծոցէն լեզու լեզու կը պլպլա-
յին կապտորակ բոցերը մահաթոյն:

Ու մարդիկ անկարեկիւր դտնուած էին ինձ հանդէպ, օրովհետեւ
ես գինով մըն էի իրենց համար:

ԹԵՈՒԴԻԿ

ԼՈՍՓՏՈՒԹՅՆ

Քանի՛ տակաւ երազներոջս
կը տժգունիմ ծիլն ու տերեւ՝
Սկեպտոքեան մշուշն անշոյս
կը մքաղեն հոգւոյս արեւ:

Գաղտնիքս է խոր խոցերով լի:
Խորը սրտիս շուշ, հապըշտապ
Անան մ'անհոռն կը ժաշալի
Աղջամըղչի տերեւաբախ:

Ո՛ւ սիրտս, աշա՛ղ, կ'այրիանայ
Երազներէն ու յոյսերէն:
Անքոյր խորշիկ մ'ալ չունի՛ նա.
Խոշո՛ւ հոգեր գայն կը պարտաբեկ:

Յաւերս եւ քիւր, վիշտերս՝ անհոռն,
Վերքեր՝ որոնք անոռն չունին.
Ո՛ւ ո՛ք, ո՛ւ ոք իմ սոսկերուն
Հասոռ եղաւ խոր գաղտնիքին:

Հոն՝ մեծ իղձեր, շուշ, անվաւեր,
Հոն՝ կարօտներ կան խեղդըռած:
Կ'իյնան հոգւոյս անհոռն քեւեր
Բարձրաթրոսի ու բարձրայած:

Անորջներուս հոռակ ծիլերուն
Հոգիս ըրած լռեալ գերեզման,
Եւ կ'սպասեմ գիշերն ի բուն
Նըշոյներուն ջիւղ առարան:

Եւ անողոք, լիրք է կարի
Հըպարտոտքիւնն հոգոյս քափոտը.
Ի՞նչ հարկ,— շարժել գոշքն աշխարհի՝
Նըշատոտքեան է տըրիտոտը:

Լռեալ, ցաւամիտի վերդ ծիծաղով,
Գոշքի աշուպիս օրերս անցնին,
Ձի կը մերժեմ քե հեզմանքով
Ճըղձիւմ սրտեր ինձ կարեկցին:

ԱՐՏԱՏԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՁԵՐ ԽԵԼՔԻՆ ՉԻ ՊԱՌԿԻՐ

Անօրուան պէս հիմա ալ միտքս է տակաւին. Գեղը աղւոր, ալեհեր ծերուկ մը ունէինք, Սուրբ Աստուր, լման ութսունամենի մը, իրաւ, շատ տարօրինակ, շատ հին մազաղաթ, որ ո՛վ չփէր, չըրջըրջէր, միշտ անոր վրայ, անոր բերանին մէջ նոյն միատեսակ խօսքերը պիտի գտնէր, որ սակայն շատ հեշտ չէին հասկցուիլ:

Խօսքեր ինքնատիպ կամ խորհրդաւոր, ան ատեն ո՛վ մտածէր որ անոնց իմաստին թափանցելու համար երսունըհինգ-քառասուն տարիներու երկար սպասանք մը պէտք է:

Աս աշխարհքը, աղա՛քս, կըսէր, ան ատեն չէնք շնորհք բանի պիտի գայ, պիտի բարեկարգուի, երբ ան վարդապետները պսակուած կնիկներ ունենան, երբ կնիկ, աղջիկ կարգալ գիտնան, երբ այն դէմի ծովակէն ալ մեր զաւակները օգտուելու կերպ մը հնարաւորեն: Ծերուկը, որու հետաքրքրող կենսագրութենէն մաս մը գրած պիտի ըլլամ կարծեմ երբեմն իմ «Գեղի նամակներ»ուս կարգին, միամիտ մենամուտութիւնով մը գիշերը կէսին ալ երբ իրեն ձայն հասցնող, իր անունը տուող մը ըլլար, ինք պատրաստ նոյն խօսքերը պիտի կրկնէր, վարդապետները . . . կնիկները . . . ծովակը . . . :

Վերջինը գուցէ հասկցուէր քիչ մը: Ծովքին կողմէն դէպի դաշտ ջրանցք մը բացուելու կարելութիւնով, գիւղացին իրաւ է որ անհունապէս նպատաւորուած կըլլար իր անջրդիններուն համար առատ պատրաստ ջուր գտնելով, իսկ ան առջիններուն ի՛նչ ըսել, ի՛նչ խօսքեր անոր՝ այն մէկուն ժողատ ու շողինքոտ ծամոյքին տակ:

Աղջիկ կրթել, վարդապետը կարգել, ծովքը ծակել, խնթի շաղակրատութիւններ պարզապէս, ուրիշներ ցնդած մըն է կըսէին ահօր, դեռ ինչե՛ր, որոնց կարգին մէնք գեղի դպրոցին հովհուլներս ալ քիչ խաղ խեղկըտութիւններ չէինք ընել անոր ամէն անգամ որ զինք առանձին կը գտնէինք կծկտած կամ նստած պատի մը տակ, իր մերկ, թաւամազ կուրծքը արեւելու դիւրքի մը մէջ:

Է՛, Սուրբ Աստուր, կըսէր մեզմէ մէկը, ասօր ի՛նչպէս, ասօր քանի՛ ծունկ, քանի՛ խաչ, մեր տեղն ալ ըրի՞ր բան մը: Ես է՛ն վերջը ու կեղծ լրջութիւն մը զսպած մէջս, կուզէի հասկնալ թէ Աստուր ամուսնուր կը պառկի գիշերները, իրա՞ն է լսածնիս, մեղի որովհետեւ այնպէս հաւտցուցեր էին թէ՛ այն ճերմակ գերեզմանամերձ ծերուկը տարին ի բուն ժամը կը պառկի ու սուրբերուն հետ կը լուսցնէ: Գիշերները եկեղեցին ու սուրբերուն հետ, բայց ի՛նչպէս չի վախնար, ի՛նչ զարմանալի, մինչ մենք ու մեր հասակը ունեցող զեղին տղաքը բոլոր ու մեծերն ալ կտրելի է: Ի՛նչ եկեղեցիին բակը գգակ ու կօշիկ ալ մոռցած ըլլայինք, իրիկուայ աղօթքներէն վերջը, մութին, ա՛լ մեղի անկարելի կըլլար ետ դառնալ ու ընտուտուկ փորձել: Սուրբ Աստուր բայց, դեռ կրնայ կըսէին գերեզմանը՝ մութին ու առանձնութեան մէջ, մեռելներուն հետ ալ երես-երեսի խոր քուն քնանալ ու առատուն ալ Երուսաղէմէ դարձողի մը պէս պարծիլ: Այդ պատճառներով տհա սուրբ ըսեր էին իրեն ալ, որ իր դէմքով ու զրսերեւոյթովն ալ ժամուն սուրբերէն չէր տարբերել:

Գլխուն առատ ու համակ ճերմակ մազերը ուսերուն վրայ ու մինչեւ կոնակը կտխ ձգած՝ ետեւի կողմէն սուրբէ մը աւելի մազեղ պառաւ մը կերեւար շատ հեղ մազերու այն խուրձը կնկայ ճաշակով հիւսկէններու վերածած ըլլալով:

Գօտին կարկանդակ սեւ զպունի մը վրայ հանկուրցած՝ կաշիէ պարզ փոկ մըն էր, գուլպայ չունէր ոտքը, մաշած տրեխ մը, որ տարիներ ու տարիներ առաջ ճամբան գտած պիտի ըլլար կարծես, վերէն վար հին, ոտքէն գլուխը խեղճ հագուստ մը ու ամբողջութեամբը սուրբ մը կամ բարիս վերջապէս:

Ան առեն հեքեաթունակ բաներ կը պատմէին մեղի անոր նըկատմամբ, Երուսաղէմ, էջմիածին գացեր է հետի ու բոկոտն, շատ վաճիք, շատ վարդապետներ ճանչցած, ան տեղերը, անոնց մօտ երկար տարիներ ծառայութիւններ ըրել է: Իր տարիքին ու մազերուն վրայ խօսք բացուելու առեն, խորունկ ախեր մը քաշելով զիս անոնք ծերացուցին, թէ ոչ՝ քարը կը մաշէր ու Աստուր իր քնարը քնճիկը չէր փոխել:

Անոնք ո՛վ ըլլային, ո՛վ ակնարկել կուզէր. — Մէյ մը գեղին քահանաները, մէյ մըն ալ ապահովապէս այն անկին քահանաները որ ինք անձամբ ու այնքան մօտէն տեսած ճանչցած ու անոնց մին.

չեւ քիթերնուն շուքը չափած ըլլալը կըսէր, ու ամենեւին սուտ ալ չէր խօսեր: Սուտ երբէք չէր խօսեր նոյն իսկ եթէ բուժ զմե- լիով մը իր քիթն ու ականջները կտրէին:

Սուրբ Աստուր իր զոյգը չունէր գեղ, քաղաք: Առաջին ամուս- նութենէ մը յետոյ, ալ երբէք կին, կնկայ փէշ չէր տեսած:

Հայ կրօնքէն ու միշտ եկեղեցիէն կը բերէ հողեր իր վկայու- թիւնները ամէն անգամ որ գինք մօտիկ ընող գիւղացին իր աշխար- հայեցութիւններուն մէջ վարանած իր կողմէն՝ իւր լեցուն գիւղու- ղէ մը, միջամտող ձայնի մըն է սպասեր:

Ու այսպէս գեղը մտնող ելլող հիւր կղերներու հետ ինք բանի- մաց ու համարձակ խօսողն ըլլալով, իր իսկ գեղին քահանաներուն մոլորանքները քննադատելէ չէ քաշուած:

Վայը կը բերէ անոր գլուխին, որ քէնով պատաբազի կը կայնի, կամ որը իրենը չեղող ծուխ մը կը հետապնդէ, կամ ծխատէր մըն ալ իր այցելած տունէն արբած՝ ֆետ-խեկէի ղուրս կը սողոսկի ու եկեղեցին պաշտամունքի կը մասնակցի:

Ծերուկ տէտէն ատ երեւոյթներուն հանդէպ թեմակալ առաջ- նորդի մը սաստող տիրակա՛ն ձայնին չափ աղմուկ կը շինէ ան ան- քարոյ մոլորածին շուրջը ու իրեն ալ ոչ մէկը կըլլայ մեղադրող: Բայց, ինչպէս կըսէինք, Սուրբ Աստուր իր այնքանի անարկուու- թիւններով անանկներու մօտին, մեղի գէժ հակառակ մեր ճիճղու- կի անհարկութիւններուն՝ ամէն անգամ ալ բարի կերեւնար կամ մենք գոնէ այնպէս կըմբռնէինք:

Երբ զինք շատ նեղէինք, երբ քիչ մը շատ յամառ հարցաւորներ երեւայինք, «ի միջի այլոց» միայն այն մէկը հասկնալու համար թէ՛ վարդապետներն ինչո՛ւ կարգուին, կամ ի՞նչպէս կրնան կար- գուիլ քանի որ մեր գեղին վարժապետը մեղի անոնց, նկատմամբ շատ մը սրբալնիկ բաներ ըսեր է, «Ձեր խելքին չի պառկիր կըօշը, տղա՛քս, գործերնուդ գացէք, Աստուր ամուսն այդքան մը մի՛ նեղէք, ես ձեր պապերուն պապուն ընկող խաղալը դիտեմ»:

Մենք իբաւ է որ գործերնուս կերթայինք, չէինք ուշանար, բայց ի՞նչ ըսել է կըսէինք, որ մեղի հետ այնքան կարճ կը խօսի, մենք դպրոց կերթանք, մենք թէեւ տղայ, բայց՝ եթէ ոչ իրեն՝ չափ, իրմէն գոնէ պակաս չէ մեր ունեցած ու դիտցածն ալ եկեղեցիի կամ եկե- ղեցականի խնդիրով:

Ես դեռ իմ մօրմէս ալ շատ մը նախապաշարունակներ քաղեր պա- հեր էի մէջս: Անգամ մը երբ մայրս մեր տունէն դիմացի տանիքէն հիւր վարդապետի մը փոնգտալը լսելով ինք աստիքն իսկ հանկու- ձեւ մը ըրաւ, ես հետաքրքիր՝ ըացատրութիւն պահանջեցի, ա՛տ ինչ մայր, ըսի, վարդապետին հազալ փոնգտալո՛ւն ալ իսկ կը հա- նես, «ինչո՛ւ չէ, տղա՛ս, պատասխանեց, վարդապետ մը մեղի պէս մի՛ հասկնար, սուրբ մարդիկ են վարդապետները, անոնց ամէն բանն

ալ սուրբ է, անոնց զօրքին ու հաւատքին դուրպան, անոնք աշխարհք կուգան կերթան, բայց աշխարհք չեն գիտնար, չեն կարգուիք, կնկայ երես չեն տեսնար, ան սեւ սուր բանը որ գլխնուն վրայ կը պահեն, մինչեւ աչքերնին չերեւցնելու աստիճան, անոր համար է որ արեւ աշխարհք չերեւնայ աչոււնուն, իրենք սուրբ են ու սուրբ մնան մինչեւ վերջը»։ Ան ասեն ո՛վ խելք ընէր որ ես քիչ մը երկար քրքրէի մօրս հաւատքը, անոր մաքուր ու միամիտ հայեացքները։

Բանին լուսաբանութիւնը Սուրբ Աստուրին կը մնար վիճակուած, երբ ասկէ կուղէինք ու նոյն իսկ կաղաչէինք ալ որ մեզի քիչ մը պարզելու ըլլայ թէ՛ վարդապետ մը ինչո՞ւ պէտք է ամուսնանայ, ինք ի՞նչ ունի արդեօք լեզուին տակ, որ մեղիպէսներէն ծածկելը խոհեմութիւն կը սեպէ։ Այս նկատմամբ ինչ որ ալ ըլլար մեր ըսել ստիպելու կերպը, ինք նորէն իր մեղմուկ շնչոտվը նոյն բանաձեւը կը կրկնէր. «Ձեր խելքին չի պառկիր, տղաքս, դուք ձեր ընկողին ու վէզերուն խաղը խաղցէք»։

«Ինձի, գոնէ ինձի հետ քիչ մը երկար խօսիր, առանձին միայն ինձի հասկցուր, Աստուր ամուսնաւոր դեղի որ միայն իմ մէջո պիտի մնան ըսածներդ, վարդապետ մը կըլլա՞յ որ կնիկ ունենայ, ասի ե՞րբ պիտի մոռնաս, քեզի ի՞նչ որ ամէն օր ու կըսեն կեանքիդ բոլոր օրերը աս երգը հնչեցուցեր ես ականջներու»։

Ծերուկը իր հին մարդու յամառութեանը տէր մնալ պաշտպանելու համար խօսք չուներ, ինքզինք պահելու կե՞րպ չէր դիտեր, թէ եւ կըսէին մեծերուն առջեւ երբեմն ինքզինք կը բանայ ու կը բացատրէ եղեր իր հայեացքները ակնարկուած հարցին նկատմամբ, անոնցմէ ուրիշի մը չըսելու համար խօսք առնելէ յետոյ։ Մեղի երբէք չի բացուեցաւ օր մը։ Ան վաղեմէն ի՞նչ տեսած ըլլար, ան մութ մեկուսացուած անկիւններուն մէջ որո՞ւ հանդիպած ու ինչերո՞ւ ակնատես եղած արդեօք, որ գեղջուկ ծերուկի մը մինչեւ հոգիին խորերը այնքան ցաւոտ ու ցնցող տպաւորութիւն մը թողած ըլլար անոր ամէն օր ըսել ու ըսել տալու համար մենամոլ խենթի արտայայտութիւնով «մինչեւ աս չըլլայ, մինչեւ ան չի կատարուի, մինչեւ մահաւանդ կուսակրօն վարդապետը չամուսնանայ, աշխարհք չի տկիր, չի բարեկարգուի»։

Թէ ծերուկին աշխարհքը իր գեղն ու քաղաքն եղած ըլլար միայն, ասոր համար ալ զինք, իր յիշատակը չէիք ծաղրեր կը յուսամ։

Օր մը Մովսէսի ու Հոմերի աշխարհքն ալ այսչափ հիմակուանին պէս լայն չէր կարծեմ։

* * *

Անկէ վերջ, քանի՜ տարիներ անցած ըլլան կը մտածէք որ հիմա քիչ մը հասկցած ըլլայի, հիմա խելքիս պտուկած ըլլար թէ՛ վարդա-

պետ մը ինչո՛ւ պէտք է ամուսնանայ, ինչո՛ւ անպատճառ պէտք է ամուսնացած ըլլայ իր պատկուած օրինաւոր կինը ունենալով իր կուշտին: Բա՞ն է ան որ քահանայի մը վերամուսնութիւնը առերանցեր էք ու կուրծքերնիդ կը ճաթեցնէք: Դուք հայ եկեղեցիին համար մեծագոյն ծառայութիւնը ըրած պիտի ըլլաք, ան ատեն միայն երբ ան կուսակրօն ըսածներուն ամուսնանալու հարցին վրայ պահէք հաստատէք ձեր վրանին ապաւանդակները: Երսունըհինգ-քառասուն տարի անցաւ որ ես ալ այնչափ բան գիտնայի, համոզումս օսկորներուս ծովին հետ խառնուած ըլլար թէ՛ վարդապետ մը ինչո՞ւ պէտք է ամուսնացած ըլլայ, ու որքա՛ն յոյժ չահեկան խնդիր մըն է ասի մէկ օրէն միւսը մէկդի չի լքուելու համար: Մենք ու մեզի պէս հարիւրներ, հազարներ, ա՛լ պէտք չունէինք այն խօսքին որ կըսէր մեր գեղին Սուրբ Աստուրը ու կըսեն տակաւին գեղէն դուրս ան հեռունը ապրող սուրբերը թէ՛ «Ձեր խելքին չի պառկիր, տղաքըս, դուք լսել գիտցէք»: Բայց արդեօք պիտի ներկայանա՞յ լայնկեկ, թոյլտու առիթ մը, որ մէջտեղ գամ համարձակ ու խոստովանիմ յայտնապէս թէ ինչո՞ւ պիտի չի կրնամ լռել:

ԹԼԿԱՏԻՅԻՆ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԽՈՐՀՈՂԻՆ

(ԱՆՏԻՊ)

Ճերմա՛կ զանգուշ հեր կապոյտ աշեակի
Կենդանոտիւն տայ ծովուն ոչ հրապոյր.
Ճերմա՛կ զանգուշ անկ կապոյտ ի յերկին
Աշեակի ոչ այտին յրդէ յոյս համբոյր:
Գրչաւանակ հողի՛ն, ալքս ընկէ խաւա՛ր . . . :

Ճերմա՛կ փարոսին ցալացնունք վետ վետ
Քարայտաւեն յոշտով զովկեան.
Եւ ծիւր կաթիլին աստեղաշեակ գետ
Մեղրոսկեզօծէ հոգե՛ն մեկն վայրկեան:
Գրչաւանակ ի հո՛ղն, ալքս ընկէ խաւա՛ր . . . :

Լոյսերուն ընդմէջ ալքն է՞ր խաւարին
Անդրանիկ յոշտոյ սրտիկին ընտրեալ.
Խոհանքն է՞ր տրտուն, խորհոտոյն է՞ր խորին,
Է՞ր դից մօտագոյն մարդն է տառապեալ:
Գրչաւանակ ի հո՛ղն, ալքս ընկէ խաւա՛ր . . . :

ԵՂԻԱ ՏԵՄԻՐՃԱՊԱՇԵԱՆ

ԱՐԲԱ ՏՈՒՆՈՒԹԻՒՆ ՎԵՊԸ

Արբա Տըլարիւի, Շաթնէյի այդ արբաին շահատակութիւնը չը գիտցող չիկայ, կ'ենթադրեմ. Օրաթերթերը ժամանակին, այդ մասին բաւական տեղեկութիւններ մը տուին, առանց բարեբաղդաբար շատ ժանրամասնութեան եւ գլուխցաւութեան յանգիլու. Բայց ինչ որ ընթերցողները կանգնուածն ունէր ապահովաբար, արբային սիրային արկածին ստացած վերջին երեւոյթն է: Գործը երկու բառով սկիզբէն պատմենք: Շաթնէյի վարժարանին պարգեւաբաշխութենէն անմիջապէս վերջը վարժուհին կը հրաժարի իր պաշտօնէն եւ արձակուրդի առաջին օրերուն կառնէ կը քալէ: Քանի մը օրեր վերջը, արբան Բարիդէն վերադարձին, իրեկուն մը ուշ առնէ, կանհետանայ: Ամեն կողմ փնտռուեք՝ օրերով, ոչինչ: Թափառաշրջիկներ կը ձերբակալուին, քաղաքական հակառակորդներ կը զրպարտուին, ոստիկանութիւնը գետերը, հորերը կը խուզարկէ. հնդիկ զուշակներ հողերը կը հոտուրտան, սուր հոտառու գաղաններ անտառները տակնուվրայ կընեն, ըրբորթներ, գործակալներ ամեն կողմ կը պրպտեն եւ արբային՝ աւելի կամ պակաս վաւերական հեռանկէն զատ ոչինչ կը գտնան եւ ալ, վերջապէս անոր մեռած ըլլալուն որոշումը կը արուի: Արբային հայրը ու քոյրը, լաց ու լալագին, առանց լուրի ու արտագոյով, ամեն վայրկեան կսպասեն իրենց սերելին ղիակին երեւան հանուելուն: Կիրակի օր մըն ալ արբային հոգուն պատարագ մատուցանել կը հրամայուի, իր յաջորդին, իր եղեղեցիին իսկ մէջ եւ բոլոր չրջականներէն բարեպաշտ էակներու ու միամիտ կիներու: արտասուալից բազմութիւն մը կուգայ իր հուսկ հրաժեշտի ողջոյնը տալ անհետացած արբային սուրբ յիշատակին եւ ճիշդ այդ օրը, նոյն ժամուն գրեթէ արբան երեւան կուգայ Պրուսէի կողմէն, ողջ առողջ, մազը մօրուքը եկած, աշխարհական հագուստով, եթէր ամսուան յղի կին մը թեւը զարկած, — Օր. Ֆրէմօնը, Շաթնէյի վարժուհին, չմոռնանք ըսել, — եւ կերթայ ոստիկանատուն ստարի իր բնակարանական յայտարարութիւնը ընելու, նկատելով անշուշտ որ, եղբրական կատակերգութիւնը ալ չափէն աւելի տեւած էր: Ամեն մարդ լայն շունչ մը կառնէ: հնդիկ զուշակները կաներեւութեան ինքնաբերաբար, վայրի հոտառու գաղանները կը վերադառնան իրենց գառազիղներուն մէջ. ըրբորթները ուրիշ նորութիւններու վրայ կը թափն եւ լրագիր ու ընթերցող վայրկեան մը ազատելով մղձաւանջէն, կը հանգչինք: Արբա Տըլարիւ ճակատաբաց կը խոստովանի իր արարքը, պատրաստակամութիւն կը յայտնէ ամուսնանալու իր մեղսակիցին հետ, եւ կորոշէ ասկէ վերջը գործնականապէս շահիլ իր ապրուստը եւ ապրե-

ցնել իր կի՛նը ու զաւակը, որ քիչ ատենէն պիտի գայ աշխարհ։ Ամեն մարդ գոհ կը թուի որ այդպէսով կ'ընծի մը եւս կը լուծուի, որ բնութիւնը գէթ երբեմն զգալի կընէ իր ուժը եւ որ երջանկութեան նոր բոյն մըն ալ կը կազմուի։

Բայց աւա՛ղ. թաղուն ուժեր կաշխատին շարունակ, բնութեան յաղթանակէն իրենց վրէժը լուծելու եւ զայն իր ճամբէն շեղեցընելու համար։ Ամեն բան իր հակազդեցութիւնը ունի։ Աբրահ, որ բնութեան դէմ իր երկարատեւ պայքարին մէջ ընկճուած էր վերջ ի վերջոյ, օր մը միմիայն դէմ առ դէմ դալով սիրունիկ վարժուհիի մը, կ'իյնայ անխուսափելի կերպով։ Բայց հիմա որ ամբսնորով դահացուցած է իր տէնչերը, ալ ժամանակի մը համար յագեցած է մարմնական վայելքներէ։ Հակազդեցութիւնը սկսած է, մանաւանդ որ ոչինչ իր հոտին կը ձգէ այնչափ զղջում ու զգուանք, որչափ կիրքին գոհացումը, միսին հաճոյքը, հեշտութիւնը։ Ասոր վրայ աւելցուցէք տարիներէ ի վեր վարժութիւն հղած վիճակի մը, երկրորդ բնութիւն դարձած կեանքի մը, աղօթքներու, պատարագներու, արքայութեան, տեսիլքի կեանքի մը հեռանկարը, վերադարձի բաղձանքը, *nostalgien*, եւ կը հասկցուի թէ ինչ հոգեբանական տաղնապալի վայրկեանի մը մէջ է նախկին արքան։ Եւ ճիշդ այդ գերագոյն վայրկեանին է որ, գիտցած են համբերութեամբ սպասել, ճշտութեամբ գուշակել անոր զալուստը եւ երեւան զալ այդ թաքուն ուժերը։ Օ՛, օարսափելի կաղմակերպութիւնը արեւմտեան կղերականութեան։ Ան է որ իր բոլոր միջոցները ի գործ կը դնէ հիմա, մեղաւոր ու դատալիք արքան ետ առնելու համար բնութեան ծոցէն՝ ուր գացած է ան սուղիւ յանկարծ, գրեթէ անպիտակցաբար, անզիմադրելիօրէն։ Հակառակ երեսանց անտարբերութեան մը, ամեն գիշն կողմնակի շարժումներով յարձակում կը գործուի նախկին արքային վրայ, զայն ետ բերելու եւ հկեղեցականութեան ճակատին վրայ գծուած այդ արատը ջնջելու համար։ Չէ՞ մի որ իրենց սկզբունքներէն մէկն է ամբողջ հօտը ձգել եւ մոլորած ոչխարին ետեւէն երթալ։ Հակառակ պարագային ինչե՛ր պիտի չըսեն լայնախոհները, կղերին ոսոխները։ Եւ կը յաջողին, Խեղճ արքա։ Աղջիկ զաւակի մը ծնունդը ողջունելու հաճոյքին արժանանալու օրէն, շարաթ մը առաջ, կ'երթայ ան թաղուիլ հեռաւոր ու օտարօտի վանքի մը խորը, մինչ կ'ինը անդին կը տքայ ու ցաւ կը քաշէ մայրական ապաստանարանի մը չորս պատերուն մէջ։ Յաւո՛վ պիտի ծընանիս։

Ի՞նչ եղաւ հիմայ այսպէսով։ Երեք դժբաղդ աւելի։ Վաղը բնութիւնը նորէն պիտի յաղթանակէ արքային ուժերուն. անխուսափելի, անզիմադրելի է այս. մանաւանդ որ հիմա անուշ յիշատակներու կրակն ալ պիտի դայ խոռովիլ ու խորովիլ զինքը. բայց ուշ է ալ. մտած է ան հսկողութեան ընդագոյցքին մէջ եւ անդառնալի

կերպով որոշուած է որ վեց ամսուան ապաշխարանքէ վերջը երթայ
ան թաղուիլ Ամերիկայի կորսուած մէկ անկիւնը ուրկէ ալ անկա-
րելի պիտի ըլլայ իրեն հետեւիլ, իր սիրելիներուն, հօրը, քրոջը,
կնկանը, զաւկին լուրերուն: Կինը, աղջիկ—մայր մըն է հիմա եւ այն-
պէս պիտի մնայ միշտ: Աղջիկն ալ անհայր զաւակ մը, ողբալի որ-
բուհի մըն է, հայր ունի եւ չունի. ոճիրէ մը, սրբապղծութենէ մը
ծնած ըլլալու դատակնիքը պիտի ունենայ ան միշտ իր անմեղ ճա-
կատին վրայ:

Բայց ես, դեռ այս վէպը վերջացած չեմ նկատեր: Ո՞վ չէ կար-
դացեր Զօլայի Աբբա Մուրեի սխալը, գերադանց բանաստեղծու-
թիւնով օծուած, բնական տեսարաններու չքնաղ նկարագրութիւն-
ներով պայծառացած եւ հոգեբանական մեծ արժանիքով հիւստուած
հոյակապ այդ հատորը: Օ՛հ, այն զրախտը զոր կը նկարագրէ Զօլա
մեղի, ուր բնութիւնը կ'երգէ, ուր սէրը կ'իշխէ, ուր Ադամ ու Եւա
թեւ թեւի կապրին ժամանակի մը համար անմտահոգ, երջանիկ, ան-
վրդով: Ադամ՝ Սէրժն է հոն, Եւան՝ Ալպինը: Հոս, Ալպին՝ Օր, Ֆրէ-
մօնն է եւ Սէրժ՝ արքա Տըլարին: Զօլա, տարիներ առաջ կը գուշա-
կէ կարծես Աբբա Տըլարիւի տոամը եւ կը նկարագրէ զայն իր վար-
պետի վրձինով, քիչ մը աւելի բանաստեղծութիւն, ծաղիկ, գեղեց-
կութիւն, երազ զնելով հոն: Սէրժ քահանայ՝ իր հեռուոր կորսուած
անկիւնին մէջ. սուրբ մարդ մը՝ գեր ի վեր իր շուրջի անբարոյու-
թիւններուն. միսթիք մը մուսոյն աստի, կրօնային ըմբռնումով,
ջլային իսթէրիք մը՝ գիտական առումով: Յետոյ Սէրժ՝ հիւանդա-
ցած, իր միսթիք հակումներէն ու իսթէրիք հակումներէն միանգա-
մայն: Ալպին՝ հիւանդապահուհի անոր քով: Կուսական անմեղու-
թիւն ու կանացի հրապոյր միանգամայն՝ քահանային շուրջը որ
անցեալը մոռցած, ներկան միայն կ'ապրի: Յետոյ սիրոյ պահը, դե-
րագոյն պահը, հրաշալի այն գլուխը հատորին՝ ուր բնութիւնը հա-
մակ սէր կ'երգէ, սէր կը մեջէ, սէր կ'պոռայ, եւ կը վերջանայ
մատուցումի, մոռացումի, հեշտանքի, երկնային *délire* ի մը մէջ:

Albine se livra. Serge la posséda.

Յետոյ հակազդեցութիւնը: Սէրժ կը յիշէ: Քահանան կը վեր-
երեւնայ: Բնութիւնը գոհացած է ալ. անցեալի նստիւթիւն, կեան-
քի վարժութիւնը, նախապաշարունակներն են որ կ'արթնցնեն, կը հը-
րաւիրեն, կը հրապուրեն զինքը կրկին: Պայքա՛ր: Բնութիւնը կը
կոռի վարժութեան հետ, պահ մը այս վերջինը յաղթական երեւոյթ
մը կ'առնէ եւ Սէրժ կը խուսափի Ալպինի ձեռքերէն: Ալպին որ ոչինչ
կը հասկնայ այդ պայքարէն, կը յուսահատի, կը խելայեղի, ապա-
ռաժներէն վար կուգէ զահա՛վի՜թի: Յետոյ ինք որ զեռափթիթ ծա-
ղիկ մըն է բնութեան ծոցին մէջ, ծաղիկի մահը կը նախընտրէ: Սեն-
եակին մէջը, անկողինին շուրջը կը թափէ, կը կուտակէ զրախտին
բոլոր ծաղիկները եւ անոնց բուրմունքներովը արբենալով երկիրէն

երկինք կը թռի: Դրախտավայել անէացում արդարեւ:

Քահանան, անղգած, երկու օր վերջը զայն իր ձեռքովը կը դնէ փոսին մէջ եւ գերեզմանը կը կնքէ նուիրական բանաձեւերը մըր-
մուալով, տիրացուի մը հետ փոխասացօրէն:

Ի՞նչ պիտի ընես, առ է կեանքը: Եւ Զօլա գիտցած է սքանչե-
լապէս նկարել զայն: Կը կրկնեմ, Աբրա Տըլարիւի եւ Օր. Ֆրէժօնի
ամբողջ պատմութիւնը, նոյնութեամբ ընդօրինակութիւնն է Սէրժի
եւ Ալպինի վէպին: Ըսած եմ արդէն անգամ մը թէ լաւ վէպ մը, ա-
ռանց անձուկ մտածուիմներու եւ առանց պատուելիական բարոյա-
կանի մտահոգութիւններու, պէտք է ճշգրիտ ցոլացումը ըլլայ
կեանքին եւ բարոյականը ատոր մէջն է ինքնին արդէն: Եւ ահա
հիմա, փոխադարձաբար կեանքն է որ վէպէն կը ցոլանայ: Ապրուած
վէպին յատկանիչն է աղ. Ապրուած վէպն է որ միշտ պիտի ապրի:
Վէպ մը որ կեանքի մէջ կը վերարտադրուի, ճիշդ այն փորձարկու-
թիւնն է չափազերտական խնդիրներու մէջ, որ կուգայ աղացուցա-
նել նոյն այդ խնդիրին ճիշդ լուծուած ըլլալը: Ասկէ աւելի ի՞նչ
մեծ արժանիք վէպի մը համար:

Հիմա այդ փորձին ամբողջովին կիրարկուած ըլլալուն համար
մէկ բան մը միայն կը մնայ. Տըլարիւին կամ Օր. Ֆրէժօնին եղերա-
կան վերջաւորութիւնը: Շատ չանցած, աղ ալ պիտի ունենանք ա-
պահովարար: Գէթ ես իմ մասիս վայրկեան մը իսկ չեմ տարակուսեր:

ԶԻՅԵՒ - ՍԱՐԱՏ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ն Ե Ր

ԾԵՐՈՒԿԻՆ ԿԱՂԱՆԻՐ

Սեղանին առջեւ նստաւ ծերունին,
Զորս կողմը՝ պըտուղ, ծաղկեփունջ ձօներ.
Կեանքոտ մանուկներ եկան ձեռուընկն
Երկարել անոր որ մեծ հայրիկն էր:

Վերտառութիւններ կախուած լայն պատէն
Լոյսերու ցոլքին տակ կը փայլէին.
Խարտեաշ պատանի մ'էլաւ այն ատեն
Ուղերձ մը կարդալ, ժըպտի՛լ Կաղանդին:

Կիսով փամթըւած ժանեակներու մէջ
Տուփի մ'առջեւն էր աղջիկ մ'հըրճուագին.
Գուրսը ձիւնն հանդարտ կ'իջնէր միշտ, անվե՛րջ,
Եւ անցորդներուն կը մսէ՛ր հոգին:

Ծերունին ըսաւ . « Լեցուն է սեղանն
Արեւով , պըտողով , կեանքով , ծաղիկով . . .
Շուրջըս երգ . ծիծաղ , համբո՛յր կը տեղան .
Ես երջանիկ եմ ձեր ամենուն քով :

« Թո՛ղ հրըճուի մանուկն , երգէ՛ պատանին ,
Ու ցոլա՛յ կաղանդն աչքերուն առջեւ .
Յիշատակներ զիս հեռո՛ւն կը տանին ,
Օ՛հ վերադարձը՝ տըխուր , անարեւ . . . »

Լըռեց ծերունին . բըռնի ժըպտեցաւ .
Ու վերտառուածինն « այսօր կաղանդ է »՝
Յիշեցուց իրեն ժըպիտը անցաւ
Եւ անոր հետ Մահն որ մի՛շտ կը քանդէ :

ԱՄԱՆՈՐԻ ՀՈՊԻՆ

Տեսիլքի մը մէջ ըսպիտակ , անսահման ,
Մանկունակ կոյս մը կը պըշնո՛ւր տըրոփուն .
Անխլւթ աշխարհ հորեզոնի մը նման՝
Ուր կը վառէր խունկն իր անվերջ իղծերուն :

Մանկունակ կոյս մը կը պըշնու՛ր տըրոփուն ,
Գըլուխը վարդ սընդուս բարձին — խօ՛յ տատրակ .
Հուր երագանք մը մանած էր օրն ի բուն
Իր կըտրիճին սիրովն հրըդեհի՝ կուրծքին տակ . . .

Գըլուխը վարդ սընդուս բարձին — խօ՛յ տատրակ —
Ան կը ժըպտէր երանութեամբ մ'անմեկին .
Եւ անուրջի աշխարհին մէջ անվրտանգ
Սըրտին խորը կը կաթկըծէր Յոյս — Ոսկին . . . :

Ան կը ժըպտէր երանութեամբ մ'անմեկին ,
Ու մինչ շըրթներն համբոյր տայու վրայ էին՝
Բացաւ աչքերն — Ամանորի ցո՛ւրտ հոգին
Կը թեւածէր մէջն իր Թափուր սենեկին . . . :

ՄԻՀՐԱՆ ՈՒՂՈՒՐԵԱՆ

Ն Ա Մ Ա Կ Ն Ե Ր

Յր. ՍՐԲՈՒՀԻ ՇԱՄԼԵԱՆԻՆ

Սրբուհի՛ս,

Մեծ հետաքրքրութիւնով կարդացի Պօլիսի կին գրողներու մասին գրած նամակդ: Եթէ կը կարծես որ արուեստագէտ մը անպատճառ պէտք է կրեաս որ ըլլայ կամ Տիկին Կրետոս, պարզապէս սօկի դրիչ մը ունենալուն համար, չատ կը սխալես: Կարծիքովս ճիշդ հակառակն է նոյն իսկ Եւրոպացի կամ Ամերիկացի արուեստագէտներէն չափին համար: Կը հաւատամ որ Արուեստ եւ Զրկանք անպատճառ նոյն օրը ծնած ըլլալու են այս աշխարհին մէջ: Կամ գրամըն է իրենց պակասօք կամ սիրային դժբաղդութիւն մը այդ պակասածին վրայ աւելցածը:

Սա Րիկօին գլխուն եկածները գիտես, բայց հիմա աւելի թարմ օրինակ մը ունինք Նի. Նօրքի մէջ, հաստատող թէ արուեստագէտը կրնայ նոյն իսկ օթոմպիլով չըլիլ փոխանակ դասական ծակ կօշիկներուն, բայց փորձանքը ինքնաշարժէն ալ արագ է երբ խնդրը արուեստագէտին ետեւէն հասնելու գայ: Աշխարհահռչակ երգիչին՝ Գարուսօի ակնարկիւ կուզեմ:

Շոգենաւէն հազիւ դուրս ելած տարօրինակ փափաքը կուենայ Central Parkին մէջ քիչ մը օդ առնելու, իբր թէ եօթը օրուան ծովի կեանքին մէջ զրկուած ըլլար ատկէ, կամ իր արուեստագէտի սկզբնաւորութեան մէջ մինչեւ կեանքին վերջը բաւելու: չափ հով կըլլած չըլլար, միամիտը: Զեռքերը եւ զաւաղանին գլուխը զրպանին մէջ պահած եւ պիսիւն ծայրերը անոր հետ զուգահեռական, արուեստի մարդոց աննպատակ թափառումով Parkին կենդանիներուն վանդակները չափած ատեն ինքզինքը ոտիկաններով չըջապատուած կը գտնէ: Վիաներ, երդումներ, դատ, դատապարտութիւն օրերով Նիւ-Նօրքը յուզեցին ու տակաւին յուզելու ալ վրայ են: Լօնտոնի թերթերը խմբադրականներ նուիրեցին, Բարիզ խնդաց իր բարի սովորութեանը համեմատ, իսկ Իտալիա բարկութեան էն գէշ նուպին մէջ է այս վարկեանին:

Եղա՞ծը:

Յարգելի երգիչը առանց խորհելու թէ կը գտնուի այն քաղաքին մէջ ուր Սէլլէշըն Սրմին հազարներ կը պահէ իր զօրանոցներուն մէջ ուր ծնունդ առած է ամբողջ ազգ մը գինեմոլութենէն փրկելու անստգիւտ հնարքը, ձեռքերը կը դնէ քանի մը կիներու էն փափուկ մասերուն վրայ: Եթէ արձանագործ մը ըլլար ո՞վ ինչ կրնար ըսել, բայց տիրացու ըլլալ եւ կիներուն մարմինը չօչափել, այն ալ մեր նախահայր կապիկներուն վանդակին առջեւ: Օ՛հ, չէ, ատիկա 100

ուսի էր Նիւ-Եօքսքիին համար եւ Գարուսո ձերբակալուեցաւ:

Բայց պղտիկ բարեկամութիւն, ո՞ւր պիտի երթար տղեղ սեփն գործը եթէ դատի կանչուէին բոլոր անոնք որ ձեռք զրած են մեր վրայ, անշուշտ կը հասկնաս, Հոգին Սուբբ մեր մէջը իջեցնելէ տարբեր նպատակով, Նախապէս քը որուն ամեն տեղ եւ ամեն տան կապահանք կ'եներս ինչ դասակարգի ալ պատկանինք, իրաւ որ կը կարօտէր ասանկ դասի մը: Կ'եներս հաճոյքով կուսկնդրենք սիրուն եւ անմեղ փոքի մը կամ զօմբլիմանի մը որ անծանօթէ մը կուգայ, կրնանք տանիլ պատահական պղտիկ յայտարարութիւններ որոնց մէջ էն շատ չարչարուած բայը Սէրն է, բայց անտանելի հետապընդումներ, սրաբանութիւններ, ձեռնադրութեան ամենակոշտ արարողութիւններ էն մեծ նախատինքներն են զոր տղեղ սեռը կրնայ ընել միւսին: Իբրեւ սիրուած արուեստագետ Գարուսոն համակրութեան անթիւ ցոյցերու առարկայ եղաւ, բայց փոքրամասնութեան մանաւանդ կ'եներուն հետ զոհուեալութիւն գագայի իր դատապարտութենէն: Սրբագործումն էր ատիկա կ'եներուն ամենէն նուիրական իրաւունքներէն մէկին եւ ցնցող հարուած մը այն դասակարգին որ սա կամ նա պատճառով ինքզինքը օրէնքին հասողութենէն հեռու կը կարծէ:

«Թրքահայ գրող կ'ենը, կըսես, չունի նիւթական քաջալերութիւնը որով պիտի կարենար ամիոփութիւլ եւ իր անհատականութիւնը շեշտել»: Բայց ատոր պատճառը ինչպէս նամակիւ ամբողջութենէն կը հասկնամ, արդէ՛ն «նիւթական քաջալերութիւն» չունեցողներն են որ զրիչին սէրը կուենան ձեր մէջ, եւ ի՞նչ կ'ընեն աւելի բաղդաւորները, ատիկա՛ զիս շատ կը հետաքրքրէ: Երբ նիւթական միջոցները չէ իրենց պակասածը, ի՞նչ բան կարգիլէ զիրենք դէր մը ունենալու ընկերական կամ գրական շրջանակներու մէջ:

Յաճախ խորհած եմ ես ինծի թէ կարծուածին չափ մեծ ըլլալու չէ տարբերութիւնը մեր եւ ամերիկեան ըմբռնումներուն, բարքերուն, բայց յաճախ ալ այդ համոզումս ցնցող պարագաներու առջեւ գտած եմ ինքզինքս: Ամերիկացի կ'ենը, եւ մանաւանդ ընկերական ու նիւթական բարձր մակարդակի վրայ գտնուողը երբեք ամօթ չզգալէն զատ իր կեանքին մեծագոյն փառասիրութիւնը կը համարի փայլել ընկերական կամ արուեստագիտական ո եւ է ձիւղի մը մէջ: Ու տեսնաս թէ ինչ կամքի, ինչ զօհողութիւններու եւ ինչ ձիւղերու կը կարօտի յաճախ ատոր համար: Միլիոնատէրի մը աղջիկը բեմին վրայ երեւցաւ անցածները յանձն առնելով զրկութիւլ իր ամբողջ ժառանգութենէն: Ամերիկա ըլլալուն, միամիտ Սրբութիւն, չկարծես որ ծնողքները նուազ նախապաշարուած են շատ անգամ: Ուրիշ մը գեռ նոր վերագործած է աշխարհի բարձրագոյն լեռներէն մէկին վերելքը ընելու փորձերէն: Եւ ասոնք առօրեայ լուրեր են: Կարելի է հազարներ հաշուել այն կ'եներէն որոնք աշխարհի էն հանդիստ

կեանքերը ձգած կը մաքառին Համբաւի եւ Գործի ճամբուն վրայ իբրեւ վարժուհի, խմբագիր, թատերագիր, դերասանուհի, բժիշկ, եւ միւսները դուն չարէ:

Նամակիդ մէջ ըսածներդ հոս տեսածիս հետ բաղդատելով է որ կըսեմ թէ երկու ըմբռնումներուն իրարու մօտ ըլլալու կարծիքս շատ ծանր փորձութիւններու կենթարկուի յաճախ, ժամանակին Բիբլընդ Մօրկընի ընկերին եւ այսօր գրեթէ անորինին մօտ հարստութեան մը տէր Հէնրի Գլուիին աղջիկը գիրք մը նետեց հրապարակ բաւական խօսեցնելով իր վրայ Այդ կինը, ամուսնացած Ամերիկեան Գոնկրէսի անդամ Հէրպըրդ Բարսընսի հետ, չես գիտեր ե՛րբ ժամանակ գտեր է տարիներով փրկիստփայլութեան հետեւելու, Տաքթըր ավ Ֆիլաքսթի աստիճանը առնելու եւ անկէ ետքն ալ վեց տարի շարունակ եւ ձեռնահաս կերպով դասախօսելու Պէրնարտ Գալէճին մէջ:

Սրբուհիս, Տիկին Բարսընսը խնդրեմ յիշեցուր քու «հարուստ» բարեկամուհիներուդ իսկ իր վերջին գիրքն ալ... Պօլիսի կրօն, Ժողովին: Ասոր մէջ, որ ինչպէս ըսի բաւական վիճաբանութեան դուռ բացաւ. հոս, Տիկին Տաքթըրը կառաջարկէր «փորձի ամուսնութիւնը» իբրեւ դարման գիրքը չճանչցող զոյգերուն միանալէն առաջ եկած աղէտներուն: «Յարատեւ կենակցելու նպատակով, կըսէ հեղինակուհին, նախապէս փորձի ամուսնութիւն մը չնքելը պէտք է քաջայերել, որով անհամաձայնութեան պարագային առանց մեծ կորուստներու եւ հանրութեան դատապարտութեան ենթարկուելու կարող կ'ըլլան խզել իրենց յարաբերութիւնը»: Ամերիկեան կեանքը մօտէն չտեսնողի մը համար դժուար պիտի ըլլայ հաւատալ թէ լուրջ եւ կարող միտք մը ասանկ առաջարկ մը ընելու պէտքը կըզգայ, Բայց կրնաս համոզուիլ գիրքին կարեւորութեանը երբ ըսեմ թէ իրենց հակառակ խօսող ամենէն կարող գրիչները անդամ զայն յանձնարարեցին ընկերաբանական հարցերով զբաղող ամեն անձերու: Ու մինչդեռ Տաքթըրուհիին առաջարկին պէս արմատական կարծիք մը լուրջ նկատողութեան կառնուի հոս մամուլէն, ըսէ՛ խնդրեմ, ձեռագրելի չե՞մ ըլլար երբ տակաւին հաւատամ թէ շատ մեծ անդունդ չիկայ ըմբռնումին մէջ այն ժողովուրդին որ «փորձի ամուսնութիւն»ին վրայ կը մտածէ եւ անո՛ր, որուն կրօնական Ժողովը մէկ հարուածով կարգիլէ այրիացած մարդերու հատուած մը ամուսնանալու իր սուրբ իրաւունքէն:

Չէ՛, պզտիկ բարեկամուհիս, պէտք է խօստովանիմ որ տարիներով իմիններուս չըջանալէն հետո մնալս շատ բաներու մէջ աղէտ ձգած է զիս, մէկն ալ ինչպէս կը տեսնամ անոնց ըմբռնումին մասին դոյացուցած սխալ կարծիքս է եղեր:

Սա վերջին չարաթնիւրը մանաւանդ բնաւ մի հարցնելու Օրաթերթերուն մէջ մղուած կատաղի պայքարը խեղճ վարդապետի մը չուր:

ջը որ չէ ուղեր լկտի գրուածք մը կարդալ սրբավայրի մը մէջ եւ քահանաներուն վերամուսնութեան առիթով պայթած միջնադարեան հակաճառութիւնը եւ արձակուած հաւատաքննական վճիռները իրաւ որ զարմանքէ զարմանք գլորելու վրայ են զիս, որով կարգը քուկդ կ'ըլլայ, վերադարձնելու համար ինծի ածականը զոր քիչ մը վերը տուի ուրիշին, եւ զիս կոչելու, միամիտ բարեկամունիդ:

ՎԻՐԺԻՆ ՄԱՍԵԼԵԱՆ

ԲՈՒՐԳԵՐՈՒ ՍՏՈՐՈՏԷՆ

Mena House, 25 Դեկտեմբեր 1906

Հրահատ Մամուրեան կրակ կտրած ըլլալու է այս միջոցին: Il y a de quoi.

Այս երրորդ շաբաթն է որ թղթատարը առանց յօդուածիս կը կը մեկնի կոր:

Դիտակից եմ յանցանքիս մեծութեան: Էն կանոնաւոր աշխատակիցը պիտի ըլլայի իրեն . . .

Քիչ մը école buissonnière ընել փորձեցի, պահ մը գլխէ հանեցին զիս, շիտակ ճամբայէն չեղեցայ, վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ:

Մոլորեալ ոչխար՝ փարախին մէջ կը սպրդիմ նորէն, կրկին չի խոտորելու խոտտումը կայ չըթնեցուս վրայ, զըջումի պէս բան մը սրտիս խորը եւ խաղաղութիոնը կ'սկսի մեր մէջ:

Շատ ներելու է շատ մեղանշողներուն եւ շատ շփացածներուն:

Congrès թրամվէյի conducteurներուն եւ պանդայի տնօրէններուն համար շինուած չէ միայն. գրազէտներն ալ առնելու են անկէց նոյն իսկ եթէ չի տրուի իրենց:

Բայց Իզմիրէն ստացած երէկի նամակս այն համը կը թողու սրտիս մէջ, ինչ որ կը թողու sulfate de quinine-ը, լեզուին վրայ, խաւ մըն ալ աւելի:

Ես աղջիկներէ նամակներ ստացած եմ որոնք սապէս կը վերջանային — ալ ասկէ ետքը, ամեն բան լինեցած է մեր մէջ, բան մը մի յուսար ինէ: Մնաս բարով, adieu ! »

Երկու ժամ կանցնէր թէ ոչ, քէրովըէներու յատուկ մտքի անդորրութեամբ կը սպրդէի սաւաններուս տակ, եւ հանդիստ խղճի մը պարզեւած երանութիւնովը քունս կը տանէր:

Մամուրեանի երէկուան նամակը խորապէս կայլայլէ զիս եւ քունը կը փախցնէ աչքերէս:

Անոր մէջ պարունակուած էն անուշ բառը գանգատ մըն է եւ ամենէն շիտիկ դարձուածը՝ պարսաւանք մը:

Նամակ մը էջը այդ, այլ դեղագործի ապակեղարան մը, որու վրայ գրուած է — *Toxiques*. —

Ինքզինքիս կուգամ սակայն, կը խելարբիմ, եւ իրաւունք կուտամ իրեն:

Գահիրէ մնալու չի դար: Փորձանքները շատ են եւ վաղը Իզմիրէն բարեկամներ պիտի գան . . . :

Պղտիկ պայուսակ մը, հրկու օձիք, չորս թաշկինակ, Նուպարեանին բառարանը, թուղթ, գրիչ եւ ես զիս կը նետեմ կառքի մը մէջ:

Մեռնիւ գիտնամ, վաղը առտու բօսթան չպիտի վախցնեմ:

Չորս օրէն յօդուածս ձեռքդ պիտի հասնի, հոգ մի՛ ընէր, սիրելիդ իմ Մամուրեան, դո՛ւն . . . որ յօջօ կլլող խմբագիրներէն չես:

Սրարչաւ ընթացքով կը հասնիմ Մինա Հաուզ եւ կառապանին կը վճարեմ ճիշտ յօդուածիս փոխարէն առնելիք դոմարս:

Բայց ի՞նչ փոյթ, չեմ գիտեր թէ ի՞նչ պիտի վճարէի երէկուանին պէս . . . մեղրահոս նամակ մը չստանալու համար կրկին:

Դեռ համը բերանս է . . . :

Անպատը, մինակութիւնը, հանգարտութիւնը ուզեն չուզեն պիտի մղեն զիս վերջապէս քան մը գրելու:

Այսօր Ծնունդ է, մեծ ոգեւութիւն կայ քաղաքին մէջ, այցելութիւններ ունիմ ընելիք, Շէփըրտս Օթէլը *arbre de Noel* մը սարքած են, *Savoy* ին մէջ *sauterie* կայ, *Continental* թէյի հրաւերներ ղրկած է, *matinée*ներ կան ամէն թատրոնի մէջ, գործ չունինք, աղւոր աղւոր պիտի պտըռէի, Թէրէզան ապահովապէս ինձի կսպասէ կոր, եւ աւստնցմէ առաջ, աստնցմէ վեր քեռորդիս կայ որ օրուան տոնին առթիւ ժէզուիթներուն գպրոցը տրուելիք թատերախաղի մը մէջ Մանուկ Յիսուսի դերը պիտի կատարէ:

Սրտիս եղերը կը հալին, եւ այս ամեն հաճոյքներէ պէտք է որ ես զիս զրկեմ, նախ եւ առաջ Մամուրեանին բերանը եւ անմիջապէս ետքը՝ դորձած յանցանքս գոցելու համար:

Երկրորդ անգամ աշխարհ գալուս ապահովապէս գրադէտ չպիտի ուղեմ ծնիւ: *Banque Nationale* մէջ *administrateur* ըլլալը հազար անգամ աւելի աղէկ է:

Մինա Հաուզը՝ աշխարհքէ եւ ապրելէ ձանձրացողներուն, նոր ամուսնացողներուն, ստակնին ինչպէս ուտելին չի գիտցողներուն, հիւժախաւ տառապող Ամերիկացի աղջիկներուն, տունը մնացած Անկլուհիներուն, հնախոյզ գերմաններուն ամենէ չատ սիրած անկրինն է Եգիպտոսի մէջ:

Սահարայի մէջ ովոսիս մը ուր ջուրի տեղ *Soda-water*ը կը գործածեն եւ մանանայի տեղ անգլիական *plum pudding*ը:

Բուրգերու այդ դարաւոր հնութեան քթին տակ, ժամանակակից վերջին նորութիւններուն համապատասխանող նրբութեամբ կահաւորուած մեծահարուստ պանդոկ մը ուր այնքան դիւրին է երազել Օսթրիաներու, Փարաւոններու, Իսիսի կեանքը՝ *Maple* բերել տրուած հանգստաւէտ բազկաթոռներուն վրայ:

Արաքական ոճով, արեւելեան ճաշակով կահաւորուած պանդոկ մը — իր տեսակին մէջ մէկ հատիկ — որ կը հրապուրէ աչքերը, կը յուզէ միտքը եւ սարսուռ մը կը դնէ ողնաշարիդ մէջ երբ կը մտածես թէ ի՞նչ ահագին գումարներ ծախսուած են այդ հանգստաւէտ օթեւանը զետեղելու համար Խէոփսի դերեզմանին կուշտին վրայ:

Մինա Հաուզը նկարագրելու չեկայ հոս: Յօդուածիս նայինք:

Սեղանի մը առջեւ կը նստիմ վերաւնային տակ, թէյ մը կապսպրեմ, եւ գրիչս կը թաթխեմ կաղամարին մէջ:

Վայրը հիմնալի է, երեւակայութիւնս կը բորբոքի, օդը գաղջ է եւ երկու խարտեաչ անկուհիներ կոնակիս ետին դեղձանիկներու պէս կը ճուռղեն:

Այսօր եթէ գլուխ—գործոց մը չարտադրեմ, ալ արտադրելիք չունիմ:

Ամեն ինչ նպաստաւոր է ես գիս գերազանցելու համար:

Դիմացս ալեւոր բիրամիտները, իբրեւ զբացի՝ խորհրդաւոր Սփինքսը, տիրող մթնոլորտը, դետնին աւազը, իրեկնամուտին մանուշակագոյն ցուքերը, շիկադոյն հորեզոնին ետեւը սահեացող արեւը, այս ամենը *décor* մը կը կազմեն: Որմէ չազդուելու համար Խնուսէն եկած ժամկոչ մը ըլլալու է մարդ:

Աչքերս կը գոցեմ եւ խփալ կսկսիմ: Հին հին դարերու վրայ միտքս կ'անդադառնայ, տեսնել կը կարծեմ պատմական դէմքեր: Կարծես կը խօսիմ կոր Փարաւոններու հետ, ինքերվիտի գացեր եմ կղէօպատրային, հաշիշ կը խմեմ կոր Ամոնասոյի հետ, համբոյր մը առնելու վրայ եմ Այտայէն, Մասբէրոյի ձեռքը կը սեղմեմ կոր: Նարոլէոնի ձին ինծի կը նայի, մամլութիւնը ափսոս կը ծխեն, Նեղոսը կը յորդի, Մովսէս ջուրերուն վրայ կը լողայ, Աստուածամայրը Փրկիչը գրկին մէջ՝ ծառի մը տակ կապաստանի, Յովսէփ համբիշ կը քաշէ, մոմեաները կը քալեն, սփարապէսները կը զարթնուն եւ սփինքսը կը քրտնի:

Չեմ բանար աչքերս երեւակայութիւնս չի խանդարելու համար: Յանկարծ կոնակիս կուրքի երկու հարուածներ կստանամ:

Գլուխս կը զարձնեմ կամ ոչ, ո՞վ կուզէք որ դիմացս կայնած տեսնամ *Je vous donne en cent, Je vous donne en mille*:

Դուկաս Վարպետեանը . . .

Խայթանուչ ժպիտ մը չըթնիրուն վրայ, բանիմաց, շուտիկ աչքերը ինծի կը դարձնէ եւ մտերմական շեշտով մը:

— Ինծի կ'սպասէ՞իր կոր, կը հարցնէ, քրքիշ մը արձալով:

Տակնու վրայ կըլլան նիւթերս, կը մոռնամ Եգիպտոսը, Նեղոսը,
եւ Խէօփսը . . .

Եւ խենդերու պէս իրարու գիրկ կը նետուինք:

Ես միաքս զրոծ էի գինքը օրին մէկը տեսնել իզմիրի քարափին
վրայ, իր զրտսեհակին մէջ, կամ «Մաւնուշ»ի տպարանը:

Հոս՞, Բուրգերու ստորոտ՞ը, Մինա Հաուլի՞ մէջ, աչքերս օ չեմ
հաւատար կոր:

Ի՞նչ անակնկալ, ի՞նչ անակնկալ:

— Բովի աղջիկներուդ հետ կը ֆլիրթես կոր, գրաւ կը զնեմ,
կըսէ ինձի:

— Որքա՛ն հեռու ես, գիտես՞,

— Հոս ի՛նչ գործ ունիս ուրեմն,

— Յօդուած պիտի գրեմ. տե՛ս զրիչս դեռ ձեռքս է:

— Ատե՞նը դտար, վաղը կը գրես:

— Զըլլար, my boy, արդէն երեք շաբաթ է չեմ գրած:

— Աս ալ չորս թող ըլլայ, ես Հրանտին կը գրեմ:

— Պատասխանատուութիւնը վրադ կառնե՞ս:

— Հարիւր հազար ֆրանք արժող մուշտակի մը պէս:

Անկիւն մը քաշուեցանք, գիրար ըմբռնեցինք եւ քիչ մնաց աս
թղթատարն ալ պիտի փախցնէի, եթէ կէս գրիչերէն հաքը խման
անգլիացիի մը քարուքած աղմուկը զիս չարթնցնէր եւ խենդի
պէս չի նետուէի գրասեղանին առջեւ ներկայ յօդուածս աւարտելու
համար:

Եթէ այս անգամ ալ տէր չըլլայի կամքիս, յանցանքը ոչ Բուր-
գերունը պիտի ըլլար եւ ոչ ալ Սփինսինը, այլ պարզապէս Վար-
պետեանինը:

Յ. ԱԼՓԻԱՐ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ս Ո Ւ Տ Ը

[ՀՈՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ]

O! Woman, it is delicious to hate thee.

MOORE

— Կը ստե՛ս, գիտե՛մ որ կը ստեա . . . :

— Ինչո՞ւ կը պոռաս, ի՞նչու որ մեզի՞ լսեն.

Եւ հոս նորէն կը ստէր, որովհետեւ չէի պոռար, ցած ձայնով կը խօսէի իրեն, չա՛տ ցած. իր ձեռքէն բռնած էի մեղմօրէն, ու կը խօսէի չա՛տ մեղմ. եւ այս թունաւոր բառը «Սուս»ը կը սողար մէջս ու կը խայթէր զիս պզտիկ իժի մը պէս:

— Կը սիրե՛մ քեզ, կը շարունակէր, պէ՛տք է որ հաւատաս ինծի, եւ նոյն իսկ ա՛ս ալ չպիտի համոզէ քեզի:

Եւ համբոյր մը տուաւ ինծի բայց երբ ուզեցի բռնել ու գրկել զինքը, աներեւութացած էր. Մութ նրբանցքէն մեկնած էր. նորէն երեւցայ իրեն մեծ սրահին մէջ ուր զուարթ խրախճանք կը լըմնար, ինծի ըսեր էր որ պէտք էի երթալ հոն. գացի եւ տեսայ թէ ինչպէս ամբողջ գիշերը գոյգիւր սէրով լեցուն կը պարէին: Մէկը չմօտեցաւ ինծի, մէկը չխօսեցաւ ինծի հետ: Օտար ամենուէն, անկիւն մը նստած երաժշտախումբին մօտը: Ականջիս քովը ունէի պղնձեայ փողի մը բերանը եւ մէկը որ կարծես մէջը փակուած էր կը պոռար եւ ամէն երկու վայրկեանը անգամ մը խոշոր խնդուքով մը կոկորդալիւր կը խնդար «հօ, հօ, հօ»:

Յանկարծ ճերմակ կերպարանք մը մօտեցաւ ինծի: Ան էր Չեմ գիտեր ի՛նչպէս կը գգուէր զիս առանց մէկէ մը ֆնչմարտելու: Բայց պահ մը իր ուսը իմինիս հպեցաւ եւ իր ճերմակ շրջազգեստին բացուածքէն տեսայ իր վիզին ճերմակ մորթը: Յետոյ աչքերս բարձրացնելով իր կիսաղէժքը զիտեցի՝ որ ճերմակ էր ու խիստ իր աչքերն ալ տեսայ: Մեծ էին ու լուսաբաղձ, հանդարտ եւ զեղեցիկ. Թերեւս իր գէժքը այնքան քիչ զիտելու ու համար էր որ սիրտս այդ միջոցին մէկ անգամէ աւելի չբաբախեց բայց երբեք ոչ այնքան խորապէս եւ ոչ ալ այնչափ սոսկալի կերպով չէի ըմբռնած թէ ի՞նչ կը նշանակէր Անհունը, եւ երբէք զայն այնքան ուժգնապէս չէի զգացած: Տառապանքով խառնուած վախով մը կ'զլայի թէ ամբողջ կեանքս իր աչքերուն մէջէն կանցնէր եւ թէ ասիկա պիտի տեսէր մինչեւ այն վայրկեանը՝ երբ ալ ես ինքզինքիս օտար պիտի ըլլայի, ունայն եւ ոչինչ մեռելի մը պէս: Եւ այն ատեն լքեց զիս, կեանքս ալ հետը քաշքշելով եւ պարելու համար վերադարձաւ մէ-

կու մը, զեղեցիկ եւ վէս երիտասարդի մը։ Այդ մարդուն ղէմքն բոլոր գիծերը կը քննէի։ Իր հագուստները ու անոնց ձեւը, իր ուղիղ ուսերուն լիութիւնը, իր մաղերը ու ձեղքը որ կը բաժնէր, եւ ան անտարբեր նայուածքովը, չտեսնալով զիս, կարծես իւրաքանչիւր անգամուն զիս պատին մէջ կը մխէր, եւ ես կ'սկսէի այնքան թափանցիկ դառնալ, այնքան անտեսանելի որ՝ իրաւցնէ պատին հետ կը չփոթուէի։

Երբ ջահերուն մոմերը սկսան մարիլ, մօտեցայ իրեն ու ըսի.

— Մեկնելու ատեն է, կուղեմ ընկերանալ քեզի։

Չարմացաւ։

— Բա՛յց, ես անո՛ր հետ պիտի երթամ։

Եւ ինծի կը ցուցնէր զեղադէմ երիտասարդը, որ կը գիտէր ուրիշ անկիւնէ մը։

Յետոյ զիս ամայի նրբանցքը քաշելով համրոյր մըն ալ տուաւ։

— Կը ստե՛ս . . . ըսի նորէն շատ ցած։

— Այսօր նորէն կը տեսնենք զիրար, պէտք է որ դաս պատասխանեց ինծի։

Երբ պարահանդէսէն մեկնեցայ, սառնային արշալոյս մը տուններուն տանիքները կը կանանչցնէր, ու ամբողջ փողոցին մէջ հրկուհոգի էինք — կառապանը եւ ես, կառապանը գլուխը կախած խուկալ կը թուէր, ու ես ալ կը խոկայի, անոր վրայ կը մտածէի իր սուտերո՛ւն . . .

. . . Եւ այսպէս երկար եւ ուղիղ ճամբաներէն կերթայինք եւ արշալոյսը կը բարձրանար տանիքներուն վրայէն եւ ամէն բան մեր շուրջը անշարժ էր ու ճերմակ։

II

Ստեր էր ինծի։ Չեկաւ եւ ի գուր սոլասեցի իրեն։ Գորշ վերջալոյսը մթնցաւ եւ ես չգիտեցայ թէ ե՞րբ ցերեկը իրիկուն եղած էր, եւ ոչ ալ իրիկունը գիշեր։ Ինծի այնպէս կը թուէր թէ՛ այս ամէնը ուրիշ բան չէ՛, եթէ ոչ մեռած երկա՛ր գիշեր մը։ Համաչափ ու միօրինակ քայլերով կերթայի կուգայի։ Չէի մօտենար այն մեծ տունին ուր ան կը բնակէր բայց միեւնոյն համաչափ քայլերով փողոցին, միւս կողմէն կը քալէի, միեւնոյն կողմէն։ Եւ երբ գլուխս կը դարձնէի ղէպի տան դուռը, ձիւնը իր սուր ասեղներով ղէմքս կը ծակծկէր։ Եւ ո՛րչափ երկար էին սուր եւ պող ասեղները՝ օրոնք մինչեւ սիրտս կը մոտէին, խոցելով զայն գուր սպասուածի մը բարկութեամբ եւ ձանձրոյթով։

Կ'սպասէի ու չէր գար։ Չեմ գիտեր սակայն թէ ինչո՛ւ չէի պոռաւ, ոչ ալ տառապանքէս լալ։ Չէի գիտեր թէ ինչո՛ւ կը խնդայի, կը զուարթանայի եւ մօտենաւ իրար կը քսէի իբր. թէ անոնք ճանկեր ըլլային, եւ իբր թէ այդ թունաւոր փոքրիկ իժը՝ անոր «Առտ»ը։

ձեռքիս մէջ ըլլաւ: Իժը ձեռքերուս մէջ կը գալարէր, սիրտս կը խածնէր, եւ իր թոյնն զլուխս կը դարձնէր: Ինծի համար ամէն բան «Սուս» էր, ամեն սահման անհետացած էր ներկային եւ ապագային միջեւ ինչպէս անցեալին ու ներկային: Միշտ եւ յաւէտ ապրած ըլլալու եւ միշտ եւ յաւէտ անոր տիրապետութեանը տակ ըլլալու տպաւորութեան մէջն էի, եւ ինծի տարօրինակ կը թուէր խորհիլ թէ՛ անիկա անուն մը եւ մարմին մը ունէր, ինծի համար անիկա անուն մը չուներ, ինծի համար անիկա «Սուս»ն էր, ան որ յաւիտեան սպասել կուտար եւ չէր գար. կը խնդայի եւ սուր սուր ասեղներ կը ծակծկէին սիրտս եւ ականջիս տակ տակաւին կը հընչէր մեծ խնդուքը «հօ, հօ, հօ»: Աչքերս բանալով բարձր տունին պատուհաններուն մէջ, լոյս մը տեսայ, եւ այդ պատուհանները ցած ձայնով կըսէին ինծի.

— Ան կը խաբէ քեզի. այս վայրկեանին ուր դուն կը քալես, կսպասես, կը տառապիս, ան բոլորովին գեղեցկացած, բոլորովին փողփողուն, համակ Սուս, հոս է եւ մտիկ կընէ ինչ որ իրեն կը մըմնջէ գեղեցիկ երեսասարդ մը զոր կ'արհամարհես: Եթէ կարենայիր ներս մտնել ու սպաննել զայն, շատ աղէկ պիտի ընէիր, որովհետեւ այդպէս ընելով «Սուսն» ալ սպաննած պիտի ըլլայիր: Եւ ես աւելի ուժգնօրէն սեղմելով ձեռքիս մէջ դանակս, ժպտելով կը պատասխանէի.

— Այո՛, պիտի մեռցնեմ զայն, այդ կինը. եւ պատուհանները գթութեամբ, ո՛հ, գթութեամբ ինծի կը նայէին ու կ'աւելցնէին.

— Ո՛հ, երբեք չպիտի սպաննես դուն այդ կինը, երբեք, որովհետեւ այդ գործիքդ քու ձեռքիդ մէջ իր համբոյրներուն չափ Սուս է:

Բաւական ատեն կընէր որ անցորդներուն համար շուքերը անհետացած էին արդէն եւ ցուրտ տարածութեան մէջ մինակս կը մնայի մինակ, կազի կտուցներուն դողդոջուն լեզուակներուն հետ, ինչ ոչ շատ հեռու՝ եկեղեցիի մը զանգակատունէն ժամը մէկ զարկաւ եւ ժամուն մետաղեայ հնչումը կը դողար եւ կուլար թուշտելով միջոցին մէջ, վերջապէս կորսուելու ձիւնի կաթիլներու յիմար յորձանքին մէջ:

Սկսայ համբել ժամացոյցին զարկերը. տառնեհինգ անգամ զարկաւ, զանգակատունը հին էր, ժամացոյցն ալ հին եւ թիպէտ անիկա ժամերը ճշգրտօրէն կը ցուցնէր բայց յաճախ կը հնչէր ան դիպուածօրէն, երբեմն շատ քիչ երբեմն այնքան երկար որ՝ ալեհեր զանգակահարը կ'ստիպուէր վեր մագլցիլ իր ձեռքերով կեցնելու պզտիկ մուրճը՝ որ կը յամառէր զարնել:

Ինչո՞ւ համար ստէին անոնք, այդ գողգոջուն ողորմելի ձայները, ինչո՞ւ այս ամուլ եւ անօգուտ «Սուս»ը, եւ վերջին զարկերուն հետ՝ որոնք կը ստէին, տան դուռը բացուեցաւ. եւ տեսայ սր

հոնկէ մարդու մը երկար ստուերը կը մեկնէր: Միայն իշ կոնակէն կը տեսնէի զինքը: Բայց շատ ազէկ ճանչցայ զինքը եւ ան առտուն տեսածիս պէս խրոխտ ու արհամարհոտ էր: Ճանչցայ իր քալուածքը առտուընէ աւելի ապահով ու թեթեւ էր: Ես ալ յաճախ այդ տունէն դուրս ելած միջոցիս՝ միեւնոյն գնացքը ունեցած եմ. տարիկա գնացքն էր մալդու մը՝ որ կնոջ մը Սուսով լեցուն շրթունքները համբուրելէ կը դառնար . . . :

III

Կը պահանջէի, կ'սպառնայի, ակոսներս կճրտացնելով.

— Ըսէ՛ ինծի ճշմարտութիւնը:

Եւ ան իր սաւոյցի պէս պաղ գէմքովը իր արտեւանունքները տարօրինակ կերպով բարձրացնելով՝ կը շարունակէր ժպտելու. այդ արտեւանունքներուն տակ իր անթափանցելի նայուածքը կը հատցնէր զիս:

— Բայց կը ստե՞մ:

Ան գիտէր թէ չէի կրնար հաստատել իր Սուսը, զիտէր թէ իմ կասկածոտ մտքիս ծանր եւ տաժանագին արամաղութիւնը կրնար իր մէկ բառով, իր մէկ Սո՛ւսովը սփոփուիլ. կ'սպասէի այդ բառին. եւ այդ բառը դուրս ելաւ իր բերնէն՝ դուրսէն ճշմարտութեան դոյներով ծածկուած:

— Կը սիրեմ քեզի. բոլորովին քուկդ չե՞մ:

Քաղաքէն հեռու էինք եւ սենեակին մութ պատուհանը ձիւնով լեցուն դաշտին վրայ կը նայէր: անոնց վրայ խաւարը կը տիրէր. անոնց շուրջը դարձեալ խաւարը՝ թանձր անշարժ ու համր:

Մինակ չափազանց տաքցած սենեակին մէջ՝ մոմ մը կը վառէր եւ իր կարմրորակ լոյսին մէջ դաշտին տժգոյն ծալքերը կը խաղալին կարծեալ:

Որչափ որ սարսափելի ըլլայ ճշմարտութիւնը կուզեմ զայն գիտնալ. թերեւս զայն ճանչնալով պիտի մեռնիմ բայց աւելի պիտի նախընտրէի մեռնիլ՝ քան ճշմարտութիւն անգիտանալ. համբոյրներուդ, ողջագուրումներուդ մէջ կ'զգամ Սուսդ. աչքերուդ մէջ կը տեսնամ զայն. ըսէ ինծի ճշմարտութիւնը եւ յաւիտեան թող պիտի տամ քեզի, ըսի իրեն:

Բայց ան կը լռէր եւ իր պաղ ու հարցաքննիչ նայուածքը կը թափանցէր ներսիդիս. հոն կը քննէր հոգիս, տարօրինակ հետաքրքրութեամբ մը. այն ատեն պոռացի:

— Պատասխանէ ինծի եթէ ոչ կ'սպաննեմ քեզի:

— Սպաննէ ինծի կը պատասխանէր հանդարտութեամբ. արդէն կան վայրկեաններ ուր կն անքը կը ճնշէ վրաս, բայց կը կարծե՞ս թէ սպանալիքով կրնաս տիրանալ ճշմարտութեան:

Այն ատեն ծունկի եկայ, ձեռքերս գալարելով, լալո՛վ, պաղա-

տելով, որ զթագ ինծի ու ճշմարտութիւնը ըսէ՝

— Թշուա՛ն, ըսաւ ինծի, իմ մագիերս շոյելով ձեռքովը, թշուա՛ն . . .

— Գթա՛ ինծի, պաղատեցայ իրեն, գիտնա՛ս թէ որքան պէտք ունիմ ճշմարտութեան:

Կը զրտէի իր անբիծ, գեղեցիկ ճակատը, ու կ'երազէի թէ ճշմարտութիւնը հոն էր, այդ բարակ պատուարին հոն: Յիմա՛ր տենչ մը կ'զգայի խորտակելու համար այդ պատուարը, վերջապէս տեսնելու համար ճշմարտութիւնը. աւելի վարը իր ճերմակ կուրծքին տակ իր սրտին զարկերը կիմանայի եւ ես անիմաստ բաղձանք մը կ'զգայի, բանալու այդ կուրծքը տեսնելու համար գէթ անգամ մը թէ՛ ինչ կար իրապէս այդ սրտին խորը՝ Սակայն կամաց կամաց մոմին զողղոջ լոյսը կը դալկանար, պատերը կը մթննային եւ ինքզինքս այնչափ մինա՛կ, այնչափ ունա՛յն ու այնչափ տխու՛ր կ'զգայի . . .

— Թշուա՛ն, կըսէր ան, թշուա՛ն . . .

Յանկարծ մոմը մարեցաւ ու մթութիւնը մեզ պատեց. իմ սիրահանիս ալ ոչ բերանը ու ոչ ալ աչքերը կը տեսնէի եւ թեւերը վզիս շուրջ պլլուած էին եւ ալ «Սուս»ը չէի զգար զոցելով աչքերս ալ, չէի խորհեր ալ, չէի՝ ապրեր ալ. միայն կը հարցաքննէի իր ձեռքերուն չպուժը եւ անոնք ինծի ճշմարիտ կերեւային: Եւ գիշերին մէջ մեղմօրէն կը բարձրանար իր աւարօրինակ ցաւաղին մրմունջը:

— Գրկէ՛ զիս գրկէ՛ զիս, կը վախնամ . . . :

Եւ յետոյ նորէն լուսութիւն: Յետոյ նորէն մեղմ մրմունջ մը սարսափով լեցուն:

— Ճշմարտութի՞ւնը կուզես գիտնալ. բայց միթէ ես ալ գիտե՞մ, կը ճանչնա՞մ զայն. ես չե՞մ ուղեր գիտնալ. գրկէ զիս, ո՛հ, ինչպէս կը վախնամ:

Աչքերս բացի. սենեկին մթութիւնը կը դժգոհէր եւ պատուհանէն, լուսեամբ ճերմակ բան մը, մահացու ճերմակութեամբ ինծի կը նայէր. կարծես մեռած աչքեր էին անոնք՝ որոնք մեզի կը զրտէին եւ որոնք իրենց սառոյցէ նայուացքին մէջ կը գրկէին ըզմեղ. ա՛լ աւելի սեղմուեցանք իրարու գողգոլով ու ան մրմնջեց ինծի:

— «Ո՛հ, որքա՛ն կը վախնամ . . . »

IV

Սպաննեցի զայն, ա՛յդ կինը . . .

Սպաննեցի զայն ու երբ թոյլ ու մերկ զանգուածի մը պէս գրտայ զինքը իսկած պատուհանին տակ՝ որուն ետեւը կը ճերմկնար մեռած գիւղը, անոր վրայ ծոցեցայ ու քրքշալիւ խնդացի. անիկա յիմարի մը խնդուքը չէր. ո՛հ, անշուշտ ոչ. չատ աղէկ զրտէի

թէ ինչու համար կը խնդայի. կը խնդայի, որովհետեւ կզգայի թէ կուրծքս վերջապէս կը շնչէր թեթեւ եւ համաչափ շունչով մը, թէ ալ անո՛ր մէջ ամէն ինչ հանդարտ ու պարապ էր, թէ վերջապէս սիրտս իր մէջէն վանած էր այն որդը՝ որ կ'կրծեր զայն: Այլ աւելի ծռելով կը նայէի անոր աչքերուն որոնք ալ չէին տեսներ զիս, անոնք լախօրէն բացուած՝ կը նայէին եւ մեղրամոմէ շինուած դէմքի մը աչքերուն կը նմանէին, ողորկ եւ աղօտ միքայէ խաւով մը ծածկուածի պէս: Կրնայի մատովս դպիլ անոնց, ցոցել ու բանալ նորէն եւ որեւէ սարսափ չէի զգար, որովհետեւ անոնց սեւ ու անթափանցելի բերանն մէջ՝ չէր ապրիր ալ այդ թշուառական «Սոռ»-ը եւ կասկածը որոնք այնքան ատեն եւ այնքան անգթօրէն քամած էին արեւնս: Երբ եկան զիս ձերբակալեցին կը խնդայի եւ այն մարդիկը որոնք ինծի ձերբակալելու եկած էին տեսայ թէ անոնց վրայ իմ ծիծաղս վայրենի ու խժողութ կերեւար, ոմանք պփքանքով քովէս կը հեռանային, ոմանք ապառանգին դէմքով մը ինծի կը մօտենային բայց երբ իրենց ակնարկները իմ լուսաշող եւ զուարթ արկնարկներուն կը հանդիպէին, իրենց դէմքերը կը դուռնատէին եւ անոնք ալ անդին կը դառնային, չրթունքնուն վրայ յանդիմանալով մը:

— Ապո՛ւչ է, ապո՛ւչ է, կըսէին եւ կզգայի թէ՝ այդ բանը կըսփոփեր զիրենք եւ անոր շնորհիւ կրնային գուշակել ա՛յն անեղծուածը թէ՛ ինչպէս մարդ մը որ կը սիրէր, կրնար սպաննել իր սիրականը ու յետոյ խնդալ: Մինակ այդ մարդոցմէն մէկը կարմրայտ, զուարթ ու գերուկ մարդ մը, ուրիշ անուն մը տուաւ ինծի որ ո՛րտիս զարկաւ ու աչքերուս լոյսը մարեց:

— Թշուա՛ռ, ըսաւ անիկա ինծի, կարեկցութեամբ, թշուա՛ռ...

— Կարգիլեմ ձեզի, պոռացի իրեն, կարգիլիմ ձեզի այսպէս կոչել զիս:

Ու անոր վրայ խոյացայ չեմ գիտեր ինչու համար: Բնականաբար ոչ զինքը ծեծելու եւ ոչ ալ ահաբեկելու համար էր: Բայց բոլոր այդ մարդիկը՝ որոնք զիս յիմար մը ու մարդասպան մը կը նկատէին, ալ աւելի սարսափեցան եւ տեսա՛կ մը աղաղակներ արձակեցին որ սկս՛այ նորէն խնդալ:

Եւ երբ զիս դուրս հանեցին, այն սենեակէն ուր դիակը կը հանգչէր, կրկնեցի բարձր ձայնով շեշտակի աչքս պզտիկ զուարթ մարդուն յառած:

— Երջանի՛կ եմ, երջանի՛կ եմ...

Եւ ատիկա ճշմարիտ էր:

V

Ատենով օր մը դառապեղի մը մէջ սեւ յովազ մը տեսայ. անիկա չէր նմանէր միւս զաւաններուն՝ որոնք տարտամօրէն կը քնանայ:

ին կամ չար նայուածքներ կը նետէին հանդիսատեսներուն վրայ. վանդակին մէջ մէկ անկիւնէն միւսը անփոփոխելի գիծի մը հետեւելով մաթիմաթիքական ճշտութիւնով մը ան կը պտտէր միշտ ամէն անգամ միեւնոյն տեղը վերադառնալով ու քսելով ամէն անգամ միեւնոյն ցողին իր սեւ գիտը՝ ուր ոսկեղօծ շողք մը կը կայծկլտար. իր նուրբ դէմքը վար հակած էր. աչքերը միշտ ուղիղ առջեւ կը նայէին առանց անգամ մը շեղելու. իր վանդակին առջեւ առտուընէ մինչեւ իրիկուն կը խոնուէր. կը շաղակրատէր կը պոռար բաղմութիւնը. Բայց ան միշտ կը պտտէր. առանց ոչ իսկ անգամ մը այս խուժանին վրայ նայուածք մը նետելու. Ու այդ խուժանին մէջ կային մարդիկ՝ որոնք կը ժպտէին, բայց մեծագոյն մասը լըջօրէն կը քննէին գրեթէ տխրութեամբ անել յուսահատութեան այդ կենդանի պատկերը ու մէկէ աւելին հեռանալէ վերջը՝ ակամայ վերջին նայուածք մը կը նետէին յովազին, կարծես զգալով իրենց եւ այդ դժբաղդ կենդանիին միջեւ ճակատագրի նմանութիւն մը: Եւ երբ աւելի վերջը մարդիկ եւ գիրքերը յաւիտեականութեան վրայ խօսեցան միշտ կը յիշէի յովազը եւ անանկ կը կարծէի թէ՝ կը ճանչնայի յաւիտեականութիւնը իր տառապանքին մէջ:

Հիմա քարէ վանդակիս մէջ կը նմանէի այս կենդանիին. կը պտտէի կը մտածէի: մէկ գծի մը կը հետեւէի, խցիկիս մէջ մէկ անկիւնէն միւսը եւ մէկ գիծի մը կը հետեւէի. մտածումներս, ու մտածումներս այնքան ծանր էին որ՝ ինծի այնպէս կը թուէր թէ՝ ուսերուս վրայ ո՛չ թէ միայն գլուխս կը կրէի, այլ ամբողջ աշխարհը: Եւ ամբողջ մտածումներս մէկ բառի մը մէջ կը կայանային. բայց այդ բառը ո՛րքան մեծ էր, ո՛րքան ցաւագին ու ո՛րքան չար. Այդ բառը Սուսն էր:

Նորէն այդ բառը չաչելով խցիկիս ամեն անկիւններէն դուրս կը խոյանար, եւ էութեանս շուրջը կը դառնար. Բայց ան հիմայ դադրած էր պղտիկ իժ մը ըլլալէ. մեծ վիշապի մը փոխուելու համար ձիւաղը զիս կը խայթէր իր երկտթէ ալպաներով. կը պատուէր եւ երբ կը բանայի բերանս պոռալու համար տառապանքէ մղուած, բացուած բերնէս մինակ եւ միեւնոյն բառը դուրս կելնէր «Սո՛ւտը» . . . այս դարչնելի բառը որ միշտ ականջներուս տակ կը փսփսար զիս կը կատղեցնէր. Ոտքս գետինը կը զարնէի եւ կը պոռայի:

— Ա՛յ Սուտ չիկայ. սպա՛նցի ես Սուտը:

Եւ ականջներս կը գոցէի չը լսելու համար այն պատասխանը որ կուգար խցիկիս ամէն անկիւններէն. բայց պատասխանը կամաց կամաց մէջս կը սպրդէր

— Սո՛ւտը . . . :

Այսպէս թշուառօրէն խարուած էի կինը մեղուցած էի, բայց Սուտը անմահ ծնած էր. պէտք չէր որ սպաննէի այդ կինը, աղա-

չանքով կամ վարպետութեամբ ճշմարտութիւնը իրմէ չխլած, անա
այսպէս կը խորհէի երբ խցիկիս մէջ մէկ անկիւնէն միւս կը քալէի:

VI

Շատ մութ եւ շատ սոսկալի է հոն ուր, ան իր հետ տարած է
Սուտը եւ ճշմարտութիւնը, բայց հոգ չէ. ես ալ հոն պիտի երթամ.
պիտի գտնեմ զինքը. ո՛ր որ ալ ըլլայ թող ըլլայ, նոյնիսկ սատա-
նան է՛ն. գողանի խորշին մէջ: Եւ հոն ծունկի պիտի իյնամ անոր
առջեւ, եւ պիտի լամ եւ պիտի ըսեմ իրեն:

— Յայտնէ ինծի ճշմարտութիւնը:

— Բայց Աստուած իմ, աս ալ նոյն իսկ Սուտ մըն է. հոն խա-
ւարէ եւ պարապէ ուրիշ ոչինչ կայ. Գալով անոր, ո՛չ հոն է եւ
ոչ ալ ուրիշ ո եւ է տեղ. Մինակ Սուտը կը մնայ կենդանի, Սուտը
անմահ է կզգամ զայն շնչած օդիս ամեն մէկ շամանդաղին մէջ,
ամենապզտիկ շունչիս կը թափանձէ ան կուրծքիս մէջ, կը պա-
տուէ՞ զայն, կը պատուէ՞ զայն . . .

Ո՛հ ինչ յիմարութիւն մարդ ըլլալ եւ ճշմարտութիւն լինողի.
ինչ անարկու տառապանք:

— Օգնութիւն . . . զթագէ՛ք ինծի . . . օգնութիւն:

Թարգմ. Հրսէս Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԱԷՕՆԻՏ ԱՆՏՐԷՅԵՅԱՅ

ՊՈԼՍՈՅ ԿԵԱՆՔԸ

[ՄԵՐ ՄԱՍՆԱԻՈՐ ՅՂԹԱԳՅԷՆ]

Կ. Պօլիս, 25 Դեկտ. 1906

Վարչական դադարի շրջանին մէջ, խօսակցութեան եւ զրադման
առարկայ եղան Պատրիարքարանի պիւտճէի խնդրքը: Դործը նոր չէ,

պարբերական հիւանդութեան մը նման սուր հան-

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՊԻՒՏՅԷՆ

գամանք մը կառնէ մասնաւորապէս Ծննդեան եւ

Չափի չաբաթներուն, երբ արդէն պաշտօնէից

ամսականները բաւական շիջուած կըլլան եւ օրը

օրին վճարում մը ընելու համար սնտուկը դրամ չզանուիր՝ շատ առ-

բինքն է ի վեր այս մտահոգութիւնը կը տիրէր արդէն Պատրիարքա-

րանի շրջանակներուն մէջ եւ ամենէն շուրջին միջոցը նկատուած էր

մէկ քանի երեւելի ազգայիններէ փոխառութիւն կատարել, ինչպէս

հասկցուեցաւ, վերջին անգամ հրատարակուած Պատրիարքարանի

ութամեայ հաշուական տեղեկագրէն ալ:

Բնականաբար ազգի մը վարչական գործոց կեդրոնին ստացած վիճակը, հեռաւորներ ու մօտաւորներ պիտի զաւղեցնէ հաւասարապէս, սակայն զբաղեւէն ի՞նչ արդիւնք յառաջ կուգայ, մեծագոյն իմաստութիւնը դործին տկար կէտերը գտնել եւ զանոնք ուղղելն է:

Որքան ալ գոհացուցիչ ներկայացուցուած ըլլան իրերը, Պատրիարքական վերջին հաշուական տեղեկագրին մէջ, իրողութիւնը այն է որ Պատրիարքարանի պիւտճէն հաւասարակշիռ վիճակ մը չնկրկայացնէր: Այս պարագան արգէն շեշտուած էր շատոնց ի վեր, երբ վերջին անգամ փոխանակ խնայողութիւններու եւ չեղչերու եւ մէկ քանի պաշտօններ ալ բոլորովին ջնջուելու, նորանոր յաւելումներ եղան, ի՞նչ պէտքի առջեւ եւ ս՞ր կարգի պատճառներով չենք գիտեր, բայց այն եղաւ արդիւնքը որ ոչ հին պարտքերը կըրցան վճարուիլ ոչ ալ նոր յաւելումները եւ 5-6 ամսականներ չեղուած մնացին: Անկարելորդ մարդոց պատճառաւ, կարեւորներ ալ իրենց ամսականները չեն կրնար գանձել եւ ասկէ առաջ կուգան պաշտօնի անփութութիւններ, գրեր, նամակներ օրերով կը մնան, գործի տերէր կուգան կերթան ու կը գանգատին եւ ասոնք այնպիսի գէշ տպաւորութիւն յառաջ կը բերեն դուրսը, որ ազգային տուրքի հասոյթը կը նուազի զգալապէս եւ Պատրիարքարանի մէջ պարագայ ամսական առնողներ կը գտնուին խօսքը, բերնէ բերան մեծ համեմատութիւն մը կառնէ:

Նորընտիր Բագ. Ժողովը որուն մէջ պիւտճէէ հասկցողներ մէկէ աւելի կը համրուին բարեբաղտաբար, այս վիճակին դարմանը խորհելէ առաջ, պարտքի մը խնդիր գտան իրենց առջեւ որուն դարմանը պէտք էր խորհիլ, ներկայ տօնական օրերու առթիւ զոնէ մէկ մէկ ամսական վճարելու Պատրիարքարանի պաշտօնէից: Այս պատճառաւ Բագ. Ժողովոյ անդամներէն Ասլանեան, Թօգատեան եւ Գարակէօզեան էֆ.իք մէկ քանի օրէ ի վեր դիմում կրնեն կարող անձերու եւ ինչպէս կը լսուի 800 ոսկիի չափ գումար մը ապահոված են արդէն, բայց իրական պէտքը մէկ կամ երկու ամսական վճարուելուն մէջ չէ, դործ մը երբ բացով կը կառավարուի, ուշ կամ կանուխ կը դադրի եւ մենք կը վախնանք որ օր մը վարչական տառնալ յառաջ բերէ այս վիճակը, երբ պարտքը հետզհետէ բարձրանայ ու Վարչութեան անդամներ չկարենան նոր դիմումներ ընելով նոր գումարներ ձեռք բերելու՝ առնեն քալին: Որովհետեւ ոչ ոք իրենցմէ այս կերպ զոհողութիւն մը կը պահանջէ, իրենց պաշտօնը Պատրիարքարանի պիւտճէին հաւասարակշռութեան հոգ տանիլ է: Թէ՛ այս հիման վրայ դործը գլուխ չենէ եւ Ս. Պատրիարքը չօժանդակէ մօքրելու, ստկելու նոյն հաստատութիւնը պարագայ մարդերէ, ձրի ամսական առնողներէ եւ աւելորդ ծախքեր չըջնէ, օր մը Պատրիարքարանի վիճակը մեծ ծանրութիւն յառաջ պիտի բերէ ազգին վրայ:

Պատրիարքական վերջին տեղակալերը կրօն թէ մատակարարու-
թեան վիճակը այս էր սկիզբէն ի վեր, սակայն նոյն իսկ եթէ ճիշտ
ըլլայ այս ատարկութիւնը չարութեամբ իր մէջ, որովհետեւ տըն-
տեսական անձուկ պայմաններու մէջ, ստիպողութիւն կար խնայո-
ղութիւններ դորձադրելու հասոյթներու նուազման ամօնը անհե-
լու համար: Անտարակոյս աւելի մեծ պիտի ըլլար բոլոր եթէ կայ-
սերական նպաստներ դարձնած չըլլային անտուկին վիճակը:

Այս խնդրոյն վրայ քիչ մը աւելի ծանրացանք, որովհետեւ կա-
րեւոր չըջանակներու մէջ այս է որուն խնդիրը: Պատրիարքարանը
դիմու մներ ըրած է մասնաւորապէս կարեւոր անձերու, որոնք յո-
ժարութիւն յայտնելով հանդերձ, անպատասխանի չձգելու նպատի
համար եղած հրաւերը, զիտողութիւն կընեն իրաւամբ թէ Պատրի-
արքարանի ծախքերը պէտք է զեղջուին, թէ պարապ աեղը ծախքեր
ստեղծուեցան, որոնք չկոյնի նախադրերու օրով:

Եւ անհատի մը՝ երբ իր պարտքը կատարելու կոչում ըլլայ
պէտք է իր իրաւունքն ալ յարգուի, այսինքն լսուին իր իրաւացի
գիտողութիւնները ու քննադատողութիւնն էլ, երբ մանաւանդ այնքան
կարեւոր եւ էական է գործը եւ եղած գիտողութիւններն ալ հար-
կեցուցիչ:

Միայն ելմտից անտուկն է անտարբեր այս անց ու դարձին մէջ
ու կարեւոր գումար մը ստանալով անտուկէն, չարաթը 2 կամ 3 օր
կուղայ Պատրիարքարան, պաշտօնից «գրամ չկայ անտուկը» ըսե-
լու համար միայն: Ու ազգը 2000 զրչ. ամսական կը վճարէ այս
պաշտօնին, այս պատասխանը տրուելու համար միայն: Ասոնք չեն
ապահովաբար, որ ազգային արժանապատուութիւնը պիտի պաշտ-
պանեն ինչպէս ըսուած է տեղեկապրին մէջ, պարապ եւ ապարդիւն
մարդեր պահելով գործի վրայ:

Այս չարթու բաւական քննադատութեան անարկած եղաւ, բա-
րերարութեանց այն ստորձանցոյցը, զոր Ս. Պատրիարքը պատ-
րաստած է եւ որուն մէկ ամիսի մը երեւցաւ:

ԲԱՐԵՐԱՐՈՒԹԵԱՆՑ Արեւելի մէջ, Դիտողութիւններ կըլլան թէ
ԱՍՏԻՃԱՆԱՑՈՅՑ ամեն բան կարելի է չափի սահմանի մը են-
թարկել, սակայն բարեգործութիւնը երբէք,

ու պէտք չէ որ հողերու իշխանութիւնը նուէրներ, կտակներ եւ
իրեւ միջոց դորձածէ փառասիրութիւններ յաղեցնելու: Մարդ երբ
բարիք մը կընէ, պէտք չէ մտածէ թէ՛ իր ընելիքը կամ ըրածը որ
կարգի, ո՛ր աստիճանի բան մըն է: Բարիքը, նպատար սրտէն պէտք
է ըզլիս եւ ներքին զոհունակութիւն միայն պատճառէ, ոչ թէ անձ-
նական եւ աշխարհիկ զգացումներ զգուէ, ու պաշտօնական մարմի-
նը իւրաքանչիւրին իրեն դործին եւ պայմաններուն համեմատ գնա-
հատութիւն մը կրնայ ընել:

Բարեգործութիւնը հազար ձեւ ունի, եւ պէտքերն ու տեղին հա-

մեմատ կը տարբերի Մայր եկեղեցւոյ վերանորոգութեան համար 1500 ռսկի 20(1) ռսկի ծախսելը մարդ բարերար չընել սակայն, անդին պիւղի մը եկեղեցիին ու վարժարանին շինութեան համար 7-800 ռսկի նպաստ մը շատ մեծ նշանակութիւն եւ կարեւորութիւն կըստանայ:

Այս նկատումներով, բարեգործութեանց սակացոյցը նպաստաւոր տպաւորութիւն յառաջ չբերաւ որովհետեւ տեսնուեցան որ աղջային բարերարութեանց արժէքը, որքան պզտիկցած էր եւ ինչ արժան կերպով կարելի կըլլար գնել զայն, իբաւ երբ անտեսական անձկութիւնը ծանրացեր է ժողովրդեան վրայ եւ ամեն բան աժան գնել կարելի կըլլայ, բնականաբար բարերարութիւնն ալ անմասն չպիտի մնայ: Սակայն ո՞վ ըսաւ թէ ամենքը բարերար հաշկուհիլու սնապարծութիւնը ունենան, երբ անդին պարզ բարեգործութեան գոհունակութիւնն ալ բաւական է արդէն պարզ մահկանացոյի մը համար:

Բոլոր առօրեայ թերթերը եւ պարբերականները կը հրատարակուին տարւոյս վերջը եւ պէտք է ըսել թէ ամենքն ալ նիւթապէս

ոչ գոհացուցիչ վիճակի մէջ են: Սուրհանդակ

ՊՕԼՈՍՑ ՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐԸ այսօր ազդ մը հրատարակած էր, որով կը հա-

ԵՒ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆՆԵՐԸ զորքէն թէ թերթին արտօնատիրոջ հիւան-

դութեան պատճառաւ, մէկ ամիսի չափ ընդ-

հատած է իր հրատարակութիւնը: Պատճառաբանութիւնը անհիմն չէր, սակայն միեւնոյն տեսնեցոյց կուտար թէ առօրեայ թերթի մը տեւական հրատարակութեան համար, նոյն թերթին տիրոջ մշտնջենական աշխատութիւններուն եւ օրը օրին հեւ ի հեւ ջանքերուն պէտք կար, ապա թէ ոչ գործը կը կաղար, ինչպէս պատահեցաւ Սուրհանդակի՝ որ 8 տարեէ ի վեր տեւական ընթացք մը ունեցաւ: Վերջին ամիսներու մէջ փոփոխութիւններ եղած էին արդէն թերթին խմբագրական մարմնոյն մէջ: Արեւի Մուպահեմաճեանի հրաժարման վրայ, յաջորդած էր Արամ Անտոնեան որ իբրեւ խմբագրապետ չափաւոր եւ նոյն թերթին յատուկ ուղղութեան տեղ, սանձարձակ ընթացք մը բռնած էր յարձակելով աջ ու ձախ, եւ հաշուեյարդարութիւններ ընելով իր անձնական հակառակորդներու հետ: Ասոնց գլխաւորն էր Պէրպէրեանի դէմ իր գրածները, որոնք զայրոյթ յառաջ բերին թերթին դէմ եւ վարկին լիւսսեցին: Եւ անկէ վերջ երեւցան հետզհետէ նոյն ոճով գրուածներ, որոցմով զարդարուած էր ժամանակին առօրեայ «Ծաղիկ»ի էջերը: Միջանկեալ տեղեկութիւններ են ասոնք, զոր կը հաղորդենք՝ թղթակցի յատուկ մեր դերը լրացնելու համար, էական խնդիրն այն է որ մեր բոլոր թերթերը եւ պարբերականները ճգնաժամ մը կանցնեն այս պահուս: 5 Օրաթերթ մէկը թրքաբարբառ եւ 5 շաբաթաթերթ իրենց ծախքերը դժուարաւ կը փակեն: Եւ

ասոր տպացոյց կարելի է յիշել որ «Աոյս» կրօնական շաբաթաթերթը որ պատրիարքական յանձնարարութեանց ուժով հրատարակուեցաւ անցեալ տարի չկրցաւ իր ծախքերը զիմաւորել եւ այս տարիէն պիտի հրատարակուի Մանգումեի խմբագրութենէն: Յառաջիկայ տարի ալ ով գրաւէ ինչ կերպով ասպարէզ պիտի ելնէ եւ այսպէս ամէն թերթերու եւ պարբերականներու հրատարակութեանց ապագան անստոյգ կը մնայ, քանի որ այնքան ծախքով եւ աշխատութեամբ 10 փարայի թերթեր կը ծախուին, աւելի ընդարձակ քան թուրքերէն թերթերը որոնց սպառումը տասնեակ հազարներու կը հասնի:

Պօլսոյ մէջ թուրքերէն 4 օրաթերթ կը հրատարակուի, որոնց երկուքը միայն (Իգտամ, Սապահ) փայլուն վիճակ ունին:

Ֆրանսերէն ալ տօրեայ 4 թերթ կը հրատարակուի, որուն հրկուքը միայն (Լ. Հէրալտ եւ Ստամպուլ) իրենց վաճառման հասոյթով կը մատակարարուին, իսկ միւս երկուքը իրենց ծանուցումներով եւ նպաստներով կը շարունակուին:

Ահաւասիկ միջազգային լեզու դարձած թուրքերէն եւ ֆրանսերէն թերթերու վիճակը, իսկ յունարէն թերթերն ալ 5 են, որոց երկուքը (Բրօստոս եւ Բրօիա) գոհացուցիչ վիճակ մը ունին: Իսկ հայերը, համեմատաբար սահմանափակ ընթերցողներով 5 օրաթերթ կը հրատարակեն եւ այս հաշիւէն կարելի է հասկնալ թէ ինչ վիճակի կենթարկուի անոնց նիւթական մատակարարութիւնը:

Այս առիդերը կը գրենք բացատրելու համար պատճառը այն ճիգերուն, որոնք տեղի կունենան այս օրերս, յաւելուածներ, բացառիկ թիւեր հրատարակելով, որոնք հրատարակիչներու ծանր յոգնութիւն եւ զոհողութիւն կը պատճառեն, առանց նիւթական շահեր ապահովելու «բազում աղմուկ վասն ոչնչի»:

Լ Ր Ա Ք Ա Ղ

ՄԵՐ ԱՅՆՈՒՄԸ

✱ Նորընտիր Քաղ. Ժողովն ամեն չորս րեքշաբթի օր կանոնադրապէս կ'իտատարէ իր շարածական նիստերն և իր օրակարգի խնդիրներով կ'զբաղի և ինչ խնդիրներէ շատեր զեռ որոշ հանգամանք մը ստացած չըլլալով ո՛ր և է կարելի ինչիք մը չունինք առայժմ հրատարակութեան տալու :

✱ Նորընտիր Քաղ. Ժողովն անցեալ երկուշաբթի օր, Ս. Մանկանոսի տօնին օրը, ընկերակցութեամբ Ս Առաջնոյ հօր, այցելած է Աղլ. Հիւանդանոցն և ամեն բան մանրամասնաբար բնեկող գոհութիւն յայտնած է Աղլ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան որոնք ամեն ճիշդ և խնամք չեն խնայիր Թէ բարեկարգութեան մէջ պահելու նոյն հաստատութիւնը և Թէ անոր պիւտճէն կանոնադրելու համար ամեն կարելի միջոցներ ի գործ դնելով :

✱ Անցեալ ամսոյ 26 ին երեքշաբթի օր կատարուեցաւ պաշտօնական բացումը Պաքընեան Աղլ. Մանկապարտէզի Մասնաօր հրուիրագրեր Ուսումն խորհրդոյ կողմէ զրկուած էին նախապէս պաշտօնական մարմիններու ներկայ գտնուելու համար սոյն զպրոցական հանդէսին : Նոյն օրը առաւօտ ժամը 10 30/ին Ս. Առաջնորդ Հայրն ընկերակցութեամբ Տ. Յակոբ Աշոտ Սրբազանի և Ուսումն. խորհրդոյ անդամոց գնաց Մանկապարտէզ բանալու համար հանդէսը, ներկայ էին հանգուցեալ Պետրոս Էֆ. Պաքընեանի կողմէ իր օրդիրն՝ Տիարք Թազուր, Հրանտ և Տիգրան Պաքընեան, ինչպէս նաև հանգուցեալ նուիրատուն ժառանգորդ տղաներն, Հոգ. Որբախնամ և Կրթական Ընկերութեանց անդամներէն, շատեր Պարզ աշխիւն հանդէս մէկ սր տեղի ունեցաւ մանկական երգեր՝ զաշնակի ընկերակցութեամբ բազմեցան երկսեռ մանուկներու կողմէ, ապա Դուրեան Սրբազան խօսք առնելով դուռտանց Պաքընեան հարազատներու սոյն նուէրը, ի յարգանս իրենց հօր յիշատակին և զովցե ու օրհնեց հան :

գուցելոյն յիշատակը, որու շնորհիւ Իգմիրի Հայ Հասարակութիւնը Մանկապարտէզի մը շէնքին կ'աւանդարտէ Ապա Յակոբ Աշոտ Սրբազան Պաքընեան եղբայր կողմէ խօսք առնելով պատասխանեց Ս. Առաջնորդ Հօր և անոր շնորհակալութեամբ արտայայտութեանց համար յայտնեց Պաքընեան Եղբայր անհուն գրականութիւնը և շնորհակալութիւնները :

✱ Ինչպէս յայտնի է Պաքընեան Աղլ. Մանկապարտէզի շէնքը չունի հարկ եղած պարտէզը, սակայն այդ շէնքին կից հին տուն մը որու կէտը ազգին կ'ապակուի և տարեկան 10 տկի հառոյ մը հազիւ հազ կ'բերէ՝ որոշում է միացնել Մանկապարտէզի հետ պարտէզի շէնքով զայն և ուրախ ենք յայտնելով որ Պաքընեան Եղբայր յաճարութիւն ցոյց տուած են այդ տան կէտը ևս գնելու և ազգին նուիրելու, այդ նպատակին գործածուելու համար :

✱ Ստացանք Մեքսիկայէն ընկերաւորական մարմինին երկամեայ տեղեկագիրը՝ Այդ մարմինը ունեցած է մէ. 338 7404 դր. մուտք և ծախս՝ 300 օր ճաշի համար 3937 զ. շ. գողնող, կողիկ 45 հողւոյ 780 դր. զանազան գնումներ, բուս, նուէրներ, նպատակներ 1760 դր. իր տեղեկագիրն մէկ շնորհակալութիւն կը յայտնէ ընկերութեան նպատակ նուիրատու անհատներու :

✱ Ա. Մամուլի յառաջիկայ 2րդ Թիւը պիտի հրատարակուի Յունվար 10 ին ըստ սովորութեան Զօրեքշաբթի օր :

ՆՈՒՒՐԱՏՈՒՌՈՒՄԸ

✱ Հոգ. Որբախնամ ընկերութիւնը հրապարակաւ իր շնորհակալութիւնը կը ներկայէ Այրի տիկին Մ. Պաղտեղեանի որ յննական տաներու առկա նուիրած է 5 Թում. ոսկի Նոյնպէս Այրի տիկին Ն. Ս. Սիմիրիսարեանի որ 20 Ժր. նուիրած է Տիար Յովն. Պարմանքեանի ամուսնութեան տաճիկ :

ԺԱՄԱՆՈՒՄ

✱ Անցեալ շաբաթ օր բազաքս վերագործան Եղիպտոսէ Տիարք Գր. Տիւպէր, Զ. Վարպեան և Ս. Պաղտեղեան :

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

37^{րդ}. Տ Ա Ր Ի

1907

Բացում է **ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ** 1907 տարուան բաժանորդագրութիւնը:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ ուղղութիւնը ծանօթ է մեր հասարակութեան, իսկ անոր **ՄՆԱՑՈՒՆ**, **ԿՆՆՈՆԱԻՈՐ** և **ՊԱՏԱՀԱԿԱՆ** աշխատակիցները հանրածանօթ են:

Բացառութիւն մը պիտի լինի միայն **ԵԻՂԵՆՈՎ Յ. ԱԼՓԻԱՐԸ** որու աշխատակցութիւնը կանոնաւորապէս պիտի վարելեն **ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ** ընթերցողները շաբաթը անգամ մը. աւելորդ կ'համարինք գովեստներ չապրել **Յ. Ալփարի** մէկ հատիկ գրչին նկատմամբ. անոր սրտաւորութիւնը, իր մշակած ճիւղին մէջ իրեն հաւասարող մը չունենալն և ընթերցողներու կողմէ միշտ փնտռուելը, թոյլ չեն տար մեզ գովեստներ հիւսել անոր տաղանդաւոր գրչին համար, որ անվիճելիօրէն անզուգական է:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ խմբագրութիւնը ո և է ջանք և աշխատութիւն զանց չպիտի ընէ իր թերթն ա'լ աւելի կատարելագործելու, անոր պարունակութիւնը ճոխացնելու և անոր ունեցած ինչ ինչ թերութիւնները հետզհետէ ուղղելու համար:

Խմբագրութիւնս իր տառերու փոփոխութեան ևս պիտի ձեռնարկէ առաջին վեցամսեայէն առաջ, որպէս զի բաժանորդք գանգատելու տեղի չունենան:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ մեծ մեծ խոստումներու և մեծաշինգ *րէկլամներու* պէտքը չզգար, իր գործն ամենու մատչելի է, ամեն ոք կրնայ տեսնել զայն, իր 36 տարուան գոյութիւնը, կ'կարծենք թէ անոր յարատեւութեան պիտաւոր գրաւականներէն մեծադոյնն է:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ բաժանորդագրութիւնը նորոգել ուզող բաժանորդք պէտք է դիմեն ուղղակի խմբագրութեան. Նոյնպէս կը խնդրուի մեր Մեծ. **ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐԷՆ**՝ մանրամասնօրէն նշանակել մէն մի հին ու նոր բաժանորդի անունն՝ զրկել իրենց պատրաստի ցանկերը:

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻՒՈՎ

Յ. ԱԼՓԻԱՐ

ԿՈՐԻԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԹՈՎՀ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Կ. ՆԱԻԱՍԱՐԴ

ԹՂԹ. Կ. ՊՕԼՍՈՅ

GRANDS MAGASINS

DE LA RUE FRANQUE — SMYRNE

P. XENOPOULO & Co

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆՔ ՖՐԱՆԿԱՑ ԹԱՂԻ
Բ. ՔՍԷՆՕՔՈՒԼՕ և ԸՆԴ

Հիկզարքի 3 Յոշնիսար 1907
ՄԱՑՈՐԴՆԵՐ ԵՒ ԿՏՈՐՈՒԱՆՔՆԵՐ
ԿԱՆԽԻԿ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
ՍՏԵՓԱՆ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆ

ՖՐԱՆԿԱՑ ԹԱՂ

ՃՈՒ ԶԱՆԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԵՌՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆՆԵՐՈՒ

ՇՐՋԱԶԳԵՍՏՅՈՒՆՆԵՐ ԲՈՒՆՈՐՈՎԻՆ ՔԱՆՈՆԷ

ԵՒ

ԲԼԻՍԷ ԵՂԱԾ

ՆՈՅՆՊԷՍ

ԲՈՒՐԴԷ ՊԼԱՆՔԷԹՆԵՐ
ՄՈՒՇԱՄՊԱՆԵՐ

ՖԱՆԷԼԱ,

ԳՈՒԼՊԱ,

ԹԱՇԿԻՆԱԿ,

ՀՈՏԵՂԷՆ,

ԵՒՆ.

ԵՒՆ.